Journal of Language Studies. **Vol.8, No.1, 2024, Pages (149-173)**
DOI: https://doi.org/10.25130/lang.8.1.7

IRAQI Academic Scientific Journals

العراقية المجلات الأكاديمية العلمية

ISSN: 2663-9033 (Online) | ISSN: 2616-6224 (Print)

Journal of Language Studies

Contents available at: http://www.iasj.net/iasj/journal/356/about

Dysphonia as a Speech Disorder

Assist. Prof. Dr. Darun Abdulrahman Salih*
Sulaymaniyah University
darun.salih@univsul.edu.iq

Received: 12 /11 / 2023, **Accepted:** 3 / 12 /2023, **Online Published: 31/ 1/ 2024**

Abstract

Oral communication is one of the most important forms of communication. It is through which the speaker directly delivers the content of the verbal message to the addressee. Usually, the existence of any defect or disorder in the speaker's vocal cords may result in not delivering the message properly. One of the problems that cause such improper delivery of a verbal message is voice disorders, especially voice hoarseness (Dysphonia). Thus, this paper is entitled (**Dysphonia as a Speech Disorder**), which refers to the changes occurring in the speaker's voice that are marked as disorders compared to the normal patterns. Such disorder occurs due to a defect in the elements needed for the process of voice production in a healthy person. This disorder is not confined to a specific age group. It can occur at any age, from childhood onwards, and it may be a temporary or chronic disorder.

Speech disorders and their treatment methods are often approached in the domain of applied linguistics, and dysphonia is one of those voice disorders that have not received ample attention from researchers in general, and speech pathologists in particular, despite the steady increase in the number of cases day after day due to several factors including

* **Corresponding Author** : Assist. Prof. Dr. Darun**, Email:** darun.salih@univsul.edu.iq
Affiliation: Sulaymaniyah University - Iraq
© This is an open access article under the CC by licenses http://creativecommons.org/licenses/by/4.0

the noise pollution and crowdedness in cities, and some everyday duties that cause injury, which then can be an effective factor for this disorder to occur.
Hence, this study is determined to introduce the most important modern trends in rehabilitating voice disorders and presenting methods for curing them.
Keywords: voice hoarseness (dysphonia), speech disorders, vocal cords, neurolinguistics.

البحـــــة كإحدى اضطرابات النطق

ا.م.د. دەرون عبدالرحمن صالح

جامعة السليمانية

الـمـسـتـخـلـص

يعد التواصل الشفهي من اهم انواع الاتصال، إذ يقوم المتكلم من خلاله مباشرة بايصال محتوى رسالته الصوتية إلى المتلقي، وإن وجود أي خلل في الاوتار الصوتية للمتكلم قد يؤدي إلى عدم نقل الرسالة بالشكل المطلوب. إن احدى المشكلات التي تعيق ايصال الرسالة الشفوية هي وجود إضطراب في النطق، خصوصا بحة الصوت. من هنا جاء وسم هذه الدراسة بـ (البـحـة كإحدى إضطرابات النطق) والتي يقصد بها التغييرات الحاصلة في صوت المتكلم والخارجة عن نمطه المألوف، إذ تحدث بسبب وجود خلل في المقومات اللازمة لإنتاج الصوت على خلاف الشخص السليم، وهذا الخلل غير مرهون بفئة عمرية محددة فمن الممكن أن يحدث في أي مرحلة عمرية منذ الطفولة وما بعدها، وقد يكون خللا مؤقتا او مزمنا.

إن امراض النطق وطرق علاجها تعد إحدى فروع علم اللغة التطبيقي، و بحة الصوت واحدة من تلك الامراض الكلامية الصوتية التي لم تلق اهتماما واسعا وجديرا من قبل الباحثين عامة، واخصائي النطق والكلام خاصة، بالرغم من التزايد المطرد في عدد الحالات يوما بعد يوم بسبب عوامل عدة منها: الضوضاء والزحام المتزايد في المدن، وبعض الوظائف الحياتية التي تبعث على الاصابة وتكون عاملا فاعلا في حدوثها، من هنا ارتأينا للتعريف بأهم الاتجاهات الحديثة لتأهيل اضطرابات الصوت وتقديم طرق علاجها.

الكلمات الدالة: بحة الصوت، امراض النطق، الاوتار الصوتية، علم اللغة العصبي.

دەنگنوسان وەك يەكێك لەنەخۆشيەكانی گوتن

پ.ی.د. دەرون عبدالرحمن صالح
زانكۆی سلێمانی/ كۆلێژی پەروەردەی بنەڕەت/ بەشی كوردی

پوختە:
ئەم تـوێژینەوەیە بەناونیشـانی: (دەنگنوسـان وەك یەكێـك لەنەخۆشـیەكانی گـوتن)ە، لێـرەدا پەنابراوەتەبەر ڕێبازی (پەسنی)، لەگەڵ خستنەڕووی سەرەكیترین و باوترین ڕاهێنانە دەنگییەكان بەمەبەستی چارەسەركردنی نەخۆشییەكە. چوارچێوەو بواری توێژینەوەكە خۆی لەنەخۆشیەكانی گوتن و چارەسـەركردنیاندا دەبینێتەوە، كە بەلقێك لەلقەكانی زانستی زمـانی دەماریی دادەنرێت، نەخۆشـی دەنگنوسـانیش بەیەكێك لەنەخۆشیەكانی گوتن و تێكچوونی دەنگ دادەنرێت. تێكچوونی دەنگیش یەكێكە لەو لقە زانستانەی تائێستا وەك پێویست گرنگی پێنەدراوە، سەرباری زیادبوونی ئەم كێشـەیە ڕۆژ لەدوای ڕۆژ بەهۆكـاری قەرەبـاڵغی و ژاوەژاوی دەوروبەر ئەمە لەلایەك و لەلایەكی تریشـەوە زۆربوونی نەخۆشیی و كەمـی هۆشیاریی، هۆكـاری سـەرەكین بۆ زیـادبوونی تێكچوونی دەنگ.
یەكێـك لەو كەموكوڕییـانەی دەبێـتە ئاسـتەنگ لەبەردەم پرۆسـەی پەیوەندیكردنـدا بـریتیە لەنەخۆشـیەكانی گـوتن، كە نەخۆشـی دەنگنوسـان دەشـێت لەهەر تەمەنێكـدا ڕووبـدات، ڕەنـگە تێكچوونێكی كاتیی یان درێژخایەن بێت، لێرەدا ئاخێوەر ناتوانێت بەشێوەیەكی دروست پەیوەندی زارەكـی لەگەڵ چواردەورەكەیدا ئەنجامبدات. ئەم تـوێژینەوەیە جـگە لەپێشـەكی و ئەنجـام، خـۆی لەچەنـد تەوەرێكدا دەبینێتەوە: چەمك و پێناسـەی زانستی زمـانی دەماریی، نەخۆشیەكانی گوتن، بەهاو گرنگی دەنگ، بەرهەمهێنانی ئاخاوتن، نەخۆشیی دەنگنوسان، جۆرو هۆكارەكانی نەخۆشیی دەنگنوسـان، دەستنیشـانكردنی نەخۆشـیی دەنگنوسـان، چارەسـەری نەخۆشـیی دەنگنوسـان، بنیادنـانەوەی تێكچـوونی دەنـگ و پراكتیزەكردنـی چارەسـەری چەنـد نمـونەیەكی نەخۆشـیی دەنگنوسان.
كلیلەوشە: نەخۆشیی دەنگنوسان، نەخۆشیەكانی گوتن، دەنگەژێیەكان، زانستی زمانی دەماریی

پێشەكی:
ناونیشـانی تـوێژینەوەكە بـریتیە لە: (دەنگنوسـان وەك یەكێك لەنەخۆشیەكانی گـوتن)، ڕێبـازی توێژینەوەكە (پەسنی)یە، بەپشت بەستن بەباوترین و گرنگترین ڕاهێنانە دەنگییەكان بەمەبەستی چارەسەركردنی نەخۆشەكان. گرنگی ئەم توێژینەوەیە لەوەدایە كە تیشكخراوەتە سەر نەخۆشیەكی دەنگیـی، كە ڕیـژەكەی ڕۆژ بەڕۆژ لەزیادبوونـدایە، بەتـایبەتی ئەو مرۆڤـانەی كە پیشـەكەیان پەیوەستە بەبەكارهێنانی دەنگیانەوە. لەگەڵ خستنەڕووی نـوێترین و باوترین ڕاهێنـانی دەنگیـی بۆ چارەسـەركردنی نەخۆشـیەكە، واتە دەتـوانین بڵێین لەهەمانكاتـدا خۆپاراسـتن و چارەسـەركردنیش خراوەتەڕوو. ئەم توێژینەوەیە جگە لەپێشەكی و ئەنجام، خۆی لەچەند تەوەرێكدا دەبینێتەوە: چەمك و پێناسـەی زانستی زمـانی دەماریی، نەخۆشیەكانی گوتن، بەهـاو گرنگـی دەنـگ، بەرهەمهێنـانی ئاخـاوتن، نەخۆشـیی دەنگنوسـان، جـۆرو هۆكارەكـانی نەخۆشـیی دەنگنوسـان، دەستنیشـانكردنی

نەخۆشـیی دەنگنوسـان، چارەسـەری نەخۆشـیی دەنگنوسـان، بنیادنـانەوەی تێکچـوونی دەنـگ و پراکتیزەکردنی چارەسەری چەند نمونەیەکی نەخۆشیی دەنگنوسان.

تەوەری یەکەم/ چەمك و پێناسەی زانستی زمانی دەماریی:

زانستی زمـانی کـارەکیی(Applied Linguistics) زانستێکی فرە ڕەهەندەو ڕەگی لەهەموو زانستەکانی تـردا داکوتـاوەو پـردێکە زانسـتەکان بەیەکەوە دەبەسـتێتەوە، وەکـو بەسـتنەوەی زانسـتی زمـانی دەرونیـی و کـۆمەڵایەتی و دەمـارزانی و پەروەردەیـی... یـان بەخـاڵی بەیەکگەیشـتنی ئەم زانستانە وەسفدەکرێت و کاردەکـات بـۆ دەستنیشـانکردنی کێشـەکان و پاشـان دۆزینـەوەی چارەسـەر بۆیان. زانستی زمانی دەمـاریی (Neurolinguistics) بەلقێك لەلقە گرنگەکـانی زانسـتی زمـانی کـارەکیی دادەنرێـت، کە بەزانسـتی زمـانی کۆئەنـدامی هەسـتەدەمارو نەخۆشـیەکان دەوترێـت، کە لێکۆڵینەوە لەسەر پێکهاتەکانی هەستەدەمار دەکات و بناغەیەکە بۆ کـارکردن لەسـەر گەشـەی زمـان و بەکارهێنانی و فێربوونی و پاشان چارەسەرکردنی نەخۆشییەکانی زمـان. (حەمەد، 2015: 16) هەروەها ئەم زانستە لەمیکانیزمەکانی هەستەدەمار لەمێشکدا دەکۆڵێتەوە، کە کۆنترۆڵی تێگەیشتن و بەرهەمهێنـان و وەرگرتنـی دەکـات و شێوازو تیۆرەکانیشـی لەبوارەکـانی: زانسـتی دەمـارو زانسـتی زمان و تێکچوونی پەیوەندیکردن و دەرونزانی دەمـارییەوە وەردەگرێـت، هەربۆیە زانایـانی بـواری زمــانەوانی دەمــاریی لێکــۆڵینەوە لەومیکــانیزمە فســیۆلۆجیانە دەکەن، کە مێشــك لەڕێگەیــانەوە زانیارییەکانی تایبەت بەزمان چارەسەردەکات. (Ahlsen, 2006: 3)

زانستی زمانی دەماریی لێکۆڵینەوە لەبارەی پەیوەندی نێوان زمـان و مێشك دەکـات، کە ئامـانجی سـەرەکیی بـریتیە لەتێگەیشـتن و شـیکردنەوەی بنەمـا دەمارییەکـان بەمەبەسـتی زانینـی زمـان و بەکارهێنانەکـانی. ئەم زانسـتە خـۆی لەدووجـۆر بەکارهێنانـدا دەبینێـتەوە، کە یەکەمیـان پەیوەنـدی بەزانسـتی پزیشـکییەوە هەیە و بـریتیە لەزانسـتی دەمارناسـی. دووەمیشـیان پەیوەنـدی بەلایەنـی زمانەوانییەوە هەیە، لەم لایەنەشدا کاردەکات بۆ ڕونکردنەوەی چۆنیەتی دروستکردنی هاوشێوەی بنیـاتە زمانییەکـان لەمێشـکدا، واتە چـۆنیەتی گوزارشـتکردن لەجـۆرو پێکهـاتەو یاسـا زمـانییە ناسراوەکان لەزمانی ئاخاوتنداو پاشان چۆنیەتی چەسپاندنی لەمێشکدا، هەروەهـا ئەم زانستە ڕۆڵـی سـەرەکی دەبینێـت لەهەڵسـەنگاندن و چارەسـەرکردنی ئەو کەسـانەی کە نەخۆشـی گوتنیـان هەیە. ((Jan-ola ostman& Jef Verschueren, 2012: 1

ئەم لقە زانستە لەسەدەی (19)یەمدا لەلایەن پزیشکی دەماریی (پۆل برۆکـا) هاتەکـایەوە، کاتێك هەستی بەبوونی پەیوەندی لەنێوان تێکچوونی زمـان وەك (زمـانگرتن) و تێکچوونی مێشکدا کـرد، بەڵام تاکۆتـایی شەسـتەکانی سـەدەی (20) ئینجا بووە جێگەی گرنگیـدانی زمانەوانـان و لەسـەروو هەمووشــیانەوە (ڕۆمــان یاکبســۆن) کە درکــی بەگرنگــی لێکــۆڵینەوە زمــانییە دەمارییەکــان لەبەرژەوەنـدی تیـۆرە زمانیەکانـدا کـرد، تادواجـار لەسـاڵی (1985)دا یەکەم گۆڤـاری تـایبەت بەزانستی زمانی دەماریی سەریهەڵداو سـەرجەم لێکۆڵینەوەکـانی تـایبەت بەپەیوەندی نێوان زانسـتی دەمارو زمانەوانی بوون. (Whitaker, H. A, 1998: 54) لەوساتەشەوە ئەم بوارە پێشکەوتنی بەرچـاوی بەخـۆیەوە بینیـوەو ئەمەش بـۆ چەنـد هۆکارێـك دەگەڕێـتەوە، کە بـریتین لەکـامڵبوونی زانسـتی زمـانی مـۆدێرن و شـۆڕشـی زانسـتیی لەدەروونناسـیدا و گەشـەکردنی بـواری کۆمپیـوتەرو زیرەکیـی دەسـتکردو داهێنـان و گەشـەپێدانی بـواری تیشـکی مێشـك، بەهـۆی ئەمـانەوە لەئێستاشـدا زانسـتی زمـانی دەمـاریی بـووەتە بـوارێکی تەواو زینـدوو گەشـەکردوو، کە لێکـۆڵەرانی بـوارە جیاجیاکان بەهاوبەشی و هاریکاریی بەکاریدێنن بۆ کارکردن لەسەر بابەتەکانیان. Kammerer, (David: 2014: 1)

تەوەری دووەم/ نەخۆشیەکانی گوتن:

نەخۆشـــیەکانی گـــوتن یەکـــێکە لەو بـــوارە ســـەرەکیانەی کە زانســـتی زمـــانی دەمـــاریی تیشکدەخاتەســـەریان، بەمەبەســـتی دەستنیشـــانکردنی هۆکـــاری نەخۆشـــیەکەو پاشـــان دۆزینـــەوەی چارەســـەری گونجـاو بۆیـان. بێگومـان نـاڕێکە زگماکییەکـان بەیەکێـك لەهۆکارەکـانی تێکچـوونی درکاندن و ئاخاوتن دادەنرێت. پێویستە مرۆڤ هەر سێ کەناڵەکانی بینین و بیستن و هەستکردن و سەنتەرەکانی بەرهەمهێنان و وەرگرتنی زمانی هیچ ئاریشەیەکیان نەبێت، چونکە هەر یەکێك لەم بەشانە کار لەویتر دەکات و دواجار کار لەئاخاوتن دەکات. پێویستە کۆئەندامی دەماری مرۆڤ لەبـارێکی ئاسـاییدابێت و بەدووربێـت لەهەمـوو ئارێشــە بـایولۆجی و فیزیکیەکـان، واتە لەڕووی بایولۆجیەوە پێویستە مرۆڤ هیچ ئاستەنگێك و ناتەواویەك و کەموکورتیەك لەمێشك و دەمارەکان و ئەندامەکانی وەك: زمـان و سییەکان و بۆری هەوا و قوڕگ و دەنگەژێیەکـان و مەڵاشوو ددان و لـوت و گـوێ... هتد نەبێت، چـونکە هەر ئەنـدامێك لەمـانە بەرپرسـە لەپرۆسـەی ئاخـاوتن و هەر کەموکـورتیەك لەو ئەنـدامانەدا هەبێـت ئەوا دەبێتەهـۆی دروسـتبوونی کەلـێن و گرفـت لەدرکانـدنی دەنگەکانـدا، دواجـاریش گرفـت لەپرۆسـەی ئاخاوتنـدا دروسـت دەبێـت. (أبوزیـد، 2011 : 29). بەمانایەکی تر، هەندێك جار گەشەنەکردنی ئەندامەکانی ئاخاوتن بەشێوەیەکی سروشتی دەبێتە هۆی دروسـت نەبـوونی شـانە کرکراگەییەکـانی قـوڕگ و گەروو، یـان مەڵاشـوو، یـان بەهـۆی دروسـت بـوونی تـوێژاڵێکی تەنـك لەنێـوان دەنگەژێیەکـان لەکـاتی جوڵانیـان ڕێگرییـان لێـدەکات و ناهێڵێـت بەئاسـانی لێـك نزیـك و دوور بـکەونەوە، ئەمەش دەبێتەهـۆی دروسـتبوونی ئەم بـارە لەتێکچـوونە دەنگییەکـان یـان هەبـوونی قڵـیش یـان کـون و کەلـێن بەدرێژایـی نێـوان دەنگەژێیەکـانی گەروودا. (حەمەد، 2015 : 76) دواجاریش هەموو ئەمانە دەبنە ڕێگر لەبەردەم بەکارهێنـانی دەنـگ لەبـارە ئاساییەکەی خۆیدا.

هۆکارەکانی نەخۆشیەکانی گوتنیش خۆی لەدوو خاڵدا دەبینێتەوە، کە ئەوانیش بریتین لە:

یەکەم/ هۆکارە ئەندامییەکان (Organic factors):

نەخۆشـیە ئەنـدامییە دەنگیەکـان، جـۆرێکن لەتێکچـوونە دەنگییەکـان و نەخۆشـیەکانی گـوتن، کە بەهۆی ئەندامەکانی ئاخاوتنەوە لەکاتی بوونی هەر کەمو کوڕییەك لەهەر ئەندامێك لەئەندامەکانی کۆئەندامی ئاخاوتن، دروست دەبن و دەبنەهۆی تێکچوون و ناتەواوی لەدەربڕینی دەنگەکانی زمـان لەکـاتی درکاندنـدا. تێکچـوونی دەنـگ بـایەخێکی زۆری هەیە لەلای پزیشـکان بەتـایبەتیو پسپۆڕانی زمان بەگشتیو بەیەکێك لەخاڵە نەرێنیەکانی پەیوەندیکردنی نێوان مرۆڤەکان دادەنرێت، کە هەنـدێك جـار ئەنجـامی ئەرێنـیو باشـی نابێـت و بەهـۆی هەڵەتێگەیشـتنی لایەنـی بەرامـبەرەوە، کەسـەکە دووچـاری کێشــە دەکـات، بەوپێـیەی دەنــگ تایبەتمەنـدیی تاکەکەسـیی دەردەخـاتو لەڕێــگەیەوە دەتوانرێـت نیـازو بـاری دەروونیـی و بـارودۆخی تـایبەتی کەسـەکان بخوێنـدرێتەوە. (العفیـف، د.ت: 23) هۆکـارە ئەنـدامیەکانی نەخۆشـیی دەنگنوسـان خـۆی لەچەنـد خاڵێکـدا دەبینێـتەوە، کە دواتـر بەوردی ئاماژەی پێدەکەین.

دووەم/ هۆکارە نائەندامییەکان (Functional factors):

تێکچوونی گوتن و درکانـدن بـۆ مـاوەیەکی کـاتیی یـاخود هەمیشـەیی، هەنـدێك جـار هۆکـارەکەی ئەنـدامیەو هەنـدێك جـاریش نائەنـدامیە، هەنـدێك جـاریش هەردووکیەتـی پێکەوە. لایەنـی دەروونیـی بەیەکێـك لەهۆکـارە گـرنگە نائەنـدامیەکان هەژماردەکرێـت. ئەوکـاتە بـارودۆخە دەروونییەکە دەبێـتە هۆکارێك بۆ لەدەستدانی دەنگ بەتەواوەتی، بۆ ماوەیەکی دیاریکراوبێت، یاخود نەزانراو. بەهەمـان شـێوە بـوونی کێشـەی کـۆمەڵایەتی کـاریگەری نەرێنـی دەکاتەسـەر دەنگـی ئـاخێوەرو دەبێتەهـۆی تێکچـوونی دەنـگەکەی، بەڵام مەرج نییە هەمـوو مرۆڤەکـان لەکـاتی بـوونی گرفتـی دەروونیـی یـان کۆمەڵایەتی کێشەی دەنگیان بۆ دروست ببێت، بەڵکو توشبوونیان بەم گرفتە ڕێژەییە، بەوپێیەش ڕادەی توندو بەهێزیی گرفتە دەنگیەکە لەکەسێکەوە بۆ کەسێکی تر دەگۆڕێت. نەبوونی ژینگەیەکی

لەبارو گونجاویش یەکێکە لەهۆکارەکانی تێکچوونی دەنگ. ئەم هۆکارەش لەتەوەرەکانی دواتردا وەك پێویست ڕونکراوەتەوە.

تەوەری سێیەم/ بەهاو گرنگی دەنگ:

زمان دیاردەیەکی کۆمەڵایەتیەو یەکێکە لەگرنگترین بەخشراوەکانی خوای گەورە، کە بەمرۆڤی بەخشیوە، تاوەکو جیایبکاتەوە لەسەرجەم گیانلەبەرەکانی تر، هەروەك (ئەرستۆ) دەڵێت: (مرۆڤ گیانلەبەرێکی قسەکەرە). زمان بەگرنگترین ئامرازی پێویستی مرۆڤایەتی دادەنرێت، کە هۆکارێکە بۆ بیرکردنەوەو تێکەڵبوونی کۆمەڵایەتی و گفتوگۆو تێگەیشتن، هەروەك پێوانەیەکی وردبینە بۆ وەڵامدانەوە دەرونییە ناوەکیەکان، کە ناتوانرێت تێبینی بکرێت تەنها بەهۆی ڕەفتاری زمانیی دیارەوە نەبێت. بێگومان کاتێك دەڵێین (زمان) مەبەستمان ئەو ڕیزە دەنگەیە، کەبەپێی یاساو ڕێسای فۆنۆلۆجی هەر زمانێك ڕیزکراوەو گوزارشت لەبیردەکات و واتا دەبەخشێت، کەواتە دەنگ بایەخێکی لەڕادەبەدەری لەژیانی مرۆڤدا هەیەو ڕۆڵێکی گرنگ لەگشت بوارەکانی ژیاندا دەگێڕێت، بەهەمان شێوە دەنگ لای گیانلەبەرانیش گرنگی و بایەخی خۆی هەیە، بۆنمونە (قوقەی کەڵەشێر) لەنیوە شەودا ئاماژەیە بۆ بەرەبەیان ...هتد.

دەنگ ئامرازێکی پەیوەندی زیندوە بۆ گواستنەوەی بیروبۆچوون و هەست و نەست و گوزارشتکردن لەشوناسی تاك.(Lu & Huang & Cheng & Dong & Yang, 2018)

دەنگ ڕۆڵێکی سەرەکی لەژیانی مرۆڤدا دەگێڕێت، لەبەرئەوەی بەیەکەم ئامرازی دەربڕینی هەستەکان دادەنرێت، هەروەها ئامرازێکی سەرەکییە بۆ گفتوگۆکردن لەنێوان مرۆڤەکاندا. بوونی هەر جیاوازییەك لەئاوەزەی دەنگدا نیشانەیە بۆجۆرە دەربڕینێکی جیاواز، وەك: خۆشەویستی، ترس، توڕەیی ... هتد. هەموو مرۆڤێك لەڕێگەی دەنگیەوە بەبێ ئاگایانە پەیامی دیاریکراوو تایبەت دەنێرێت، کە شتگەلێك لەکەسایەتیو باری دەرونییو تەندروستی ئاشکرادەکات. هەندێك لەزانایان دەنگی مرۆڤ بەکلیلی کەسایەتیەکەی هەژماردەکەن، بەوپێیەی پەردە لەسەر شتگەلێك لەکەسایەتیو سروشتو بگرە هەندێك نەخۆشیش لادەدات، هەربۆیە لەئێستادا پزیشکان لەهەوڵی سود وەرگرتندان لەشیکردنەوەی دەنگی مرۆڤ بۆ ئاشکراکردنی چەند نەخۆشیەك، وەکو خەمۆکی. ئاشکراشە کە دەنگ زانیاری تەواومان دەداتێ لەسەر سەلامەتی و تەندروستی جەستەییو دەرونییو کەسایەتیو ناسنامەو شوناسو هەستو نەستو تێگەیشتن لەتاکەکەسدا، بەڵام سەرباری ئەمانە لەژیانماندا، کەچی وەك پێویست گرنگی بەدەنگمان نادەین و بگرە بەچەندین هۆکار و بێ ئاگایانە زیانیشی پێدەگەیەنین.

تەوەری چوارەم/ بەرهەمهێنانی ئاخاوتن:

ئەندامەکانی ئاخاوتن (گوتن) بەو ئەندامانە دەوترێت، کە بەرپرسن لەدرکاندنی دەنگەکان، کە بریتین لە: (سییەکان، بۆری هەوا، قوڕگ، گەروو، دەنگەژێیەکان، زمانە بچکۆلە، ناودەم، زمان، مەڵاًشووی نەرم، مەڵاشوی ڕەق، پوك، ددان، لێوەکان). هەموو دەنگەکانی زمان بەو هەوایە دروستدەبن کە لەسییەکانەوە دێنەدەرەوە.

فۆنەتیك ئاستێکە لەئاستەکانی زمان، کە بەشێوەیەکی زانستیانە و بەگشتی لەدەنگەکانی زمانی مرۆڤ دەکۆڵێتەوە، کە لەچەند لقێك پێکدێت، یەکێك لەوانە بریتیە لەفۆنەتیکی درکاندن(Articulatory Phonetics) ، کە لەچۆنیەتی کارکردن و جوڵانەوەی ئەندامەکانی ئاخاوتن دەکۆڵێتەوە، هەریەکە بەشێوەیەکی جیاواز دەجوڵێنەوە لەدروستکردنی هەر دەنگێکدا. ئەندامەکانی ئاخاوتن کە دەنگیان پێ دروستدەکرێت، دابەشدەکرێت بەسەر سێ بەشی جیاوازەوە، هەر بەشێك لەم سێ بەشە بریتیە لەچەند ئەندامێکی تایبەتی: (کۆئەندامی هەناسە، قوڕگ و دەنگەژێیەکان، بۆشایی زارو لوت). کۆئەندامی هەناسە، بریتیە لەهەردوو سییەکان و ناوپەنچك و

پەراسووەکان، پاشان قورگ و دەنگەژێیەکان، دواتریش بۆشایی زارولوت. پرۆسەی بەرهەمهێنانی دەنگ هەمووی تەواوکەری یەکترن و هەر کەموکوڕیی و گرفتێك لەهەر ئەندام و قۆناغێکدا ڕوویدات، ئەوە دەبێتەهۆی وەستان و شکستهێنان بەپرۆسەکە، بەڵام لێرەدا بەوردی تیشکدەخەینە سەر دەنگەژێیەکان، چونکە ئەو نەخۆشیەی لەم توێژینەوەیەدا لەبارەیەوە دەدوێین، کە نەخۆشیی (دەنگنوسان)ە ڕاستەخۆ پەیوەستە بەچۆنیەتی کارکردن و سەلامەتی دەنگەژێیەکانەوە، بوونی هەر کێشەو تێکچوونێك لەم ئەندامەدا ڕوویدات دەبێتەهۆی توشبوونی ئاخێوەر بەنەخۆشیی دەنگنوسان.

کرداری هەناسەدانەوەو ئاخاوتن سەرەتا بەبەرزبوونەوەی ناوپەنچك دەست پێدەکات، کە پاڵ بەسییەکانەوە دەنێت و هەوا لەسییەکانەوە دێتەدەرەوە، لەمکاتەدا دەبێتەهۆی هاتنەوەیەکی پەراسوەکان. قورگیش ئەندامێکی سەرەکیە لەدەنگ دروستکردندا، ژورێکی تاڕادەیەك فراوانە، لەیانزە کرکراگە پێکهاتووەو دەکەوێتە کۆتایی بۆری هەواوە، لەگرنگترین ئەندامانی ئاخاوتنەو دەنگەژێیەکان لەخۆ دەگرێت. (واحد، 2013: 8).

قورگ بریتیە لەلولەیەکی ئێسقانی ڕەقی هەڵقە هەڵقە، کاتێك هەوا لەسییەکانەوە دێتەدەرێ، بەڕێگای ئەو لولەیەداو بەسەر تاڵەباریکەکانی قورگدا تێدەپەڕێت، تاڵەباریکەکانی قورگیش بریتیە لەدوو دەستە ماسولکەی نەرم، ئەم دوو دەستە ماسولکەیە کە بەرانبەری یەکدین، لەبەری سەرەوەو پێشەوە نزیکی یەکدی دەبنەوە، بەڵام لەبەری پشتەوەو پێشەوە بەشێوەیەکی ئەستونی دەجوڵێنەوە، ئەم دوو دەستە ماسولکەیە دەکرێنەوەو دیسان دێنەوەیەك و پێیان دەوترێت دەنگەژێیەکان. (وەیس، 1984: 28) دەنگەژێیەکان بەسەرچاوەی سەرەکی دروستکردنی دەنگ لەمرۆڤدا دادەنرێتو بریتیە لەدوو گورزە تاڵی نەرم، بەشێوەیەکی ئاسۆی لەدواوە بۆ پێشەوە کشاون، لەو بەرزاییە بەیەکدەگەن کە پێی دەوترێت سێوی ئادەم، ئەو بۆشایەی کە دەکەوێتە نێوان ئەم دوو دەنگەژێیەوە پێی دەوترێت (مزمار) دەمەوانەی مزمار بەڕێژەی جیاواز دەکرێنەوەو دادەخرێت لەگەڵ درکاندنی دەنگەکاندا.

لەئەنجامی کردنەوەی دەنگەژێیەکاندا هەوا بێ تەگەرەو بێ ئەوەی ڕێگای لێ بگیرێ لەسییەکانەوە دێتەدەرەوە. (لەکاتی چوونەژوورەوەی هەوادا بۆ نێو سییەکان ئەم تاڵە باریکانە هەمیشە کراونەتەوە)، لەحاڵەتی کردنەوەیشیاندا ڤاوڵەکانی زمان و کۆنسنانتە گڕەکان دەدرکێنرێن، بەڵام لەکاتی هاتنەوەیەکی ئەم دوو دەستە ماسولکەیەدا – دەنگەژێیەکان – هەوا ڕێگەی لێ دەگیرێت و بەئارەزوی خۆی ناتوانێت بەرەو دەرەوە بڕوات بۆ ماوەیەکی کەم. لەکاتی دروستبونی کۆنسناتنە کپەکانیشدا تاڵەباریکەکانی قورگ بەشێوەیەکی ئاسایی دێنەوەیەك، کردنەوەو داخستنی تاڵەباریکەکانی قورگ بەشێوەیەکی خێرا ڕوودەدات، بۆ نمونە، تاڵەباریکەکانی قورگ هەزارجار دادەخرێن و دەکرێنەوە لەچرکەیەکدا. (وەیس، 1984: 28 – 29) کەواتە بەپێی لەیەکتر نزیکبونەوەو لەیەکتر دورکەوتنەوەی دەنگە ژێیەکان ئەوا دەنگەکانی زمان دەکرێن بەدوو جۆرەوە:

یەکەم/ دەنگە کپەکان (کۆنسنانتە کپەکان):

ئەو دەنگانەن لەکاتی تێپەڕبوونی هەوای بەناو سییەکاندا ئەوا دوو دەنگەژێیەکە لەیەکتر دووردەکەونەوە، واتە بەهیچ شێوەیەك ڕێگری لەهەواکە ناکەن، بەمەش لەکاتی تێپەڕبوونی هەواکە دەنگەژێیەکان نالەرێنەوە، ئەو دەنگانەی کە بەم شێوەیە هەواکەی تێدەپەڕێت لەزمانی کوردیدا بریتین لەدەنگەکانی (پ، ت، ك، ق، چ، ش، ف، س، خ، ح، ه، همزە). (دزەیی و ئەوانی تر، 2015: 66).

دووەم/ دەنگە گڕەکان (کۆنسنانتە گڕەکان و ڤاوڵەکان):

ئەو دەنگانەن کە لەکاتی تێپەڕبوونی هەوا بەناو سییەکاندا، ئەوا دوو دەنگەژێیەکە لەیەکتر نزیکدەبنەوە، بەمەش لەکاتی تێپەڕبوونی هەواکە تاڵە دەنگییەکان جۆرە ڕێگرتنێك یان

تەسکبوونەوەی ڕێگا لەبەردەم هەوای تێپەڕبوو دروست دەکەن، هەر ئەمەش وا دەکات هەواکە بەهۆی پاڵە پەستۆیەکی بەرزەوە هەوڵبدات لەم بۆشایە تەسکە دەربچێت کە ئەمەش دەبێتە هۆی لەرینەوەی ئەو ڕیشالانەی کە بەهەردوو دەنگەژێیەکانەوە نووساون، بۆیە دەنگەژێیەکانیش دەلەرنەوە. ئەو دەنگانەی کە بەم شێوەیە هەواکەی لەکاتی گۆکردنیان بەقوڕگدا تێدەپەڕێت بریتین لە: (ب، د، گ، ژ، ز، ڤ، غ، ع، م، ن، ل، ڵ، ر، ڕ، و، ی، هەموو ڤاوڵەکان). (دزەیی و ئەوانی تر، 2015: 66).

بێگومان تاڵەباریکەکانی قوڕگ چەنێك باریك و ورد بن ئەوەندە ئەو دەنگەی پێیان دروست دەکرێت بەرزو زیقن دەبێت، بۆ نمونە، دەنگی منالْ زیقن و باریك و درێژە، چونکە تاڵەباریکەکانی قوڕگی منالْ باریك و وردن، هەروەها چونکە تاڵەباریکەکانی قوڕگی ژن باریك و درێژن، دەبینین دەنگی ژن گڕو بەرزە، لەبەرئەوەی تاڵەباریکەکانی قوڕگی پیاو ئەستورو کورتن دەبینین دەنگی پیاو لەدەنگی ژن قەبەترە، لەبەرئەم هۆیە ڕادەی لەرینەوەی تاڵەباریکەکانی قوڕگی ژن لەنێوان (200 – 300) خولە لەچرکەیەکدا، بەڵام ڕادەی لەرینەوەی تاڵەباریکەکانی قوڕگی پیاو لەنێوان (100 – 150) خولە لەچرکەیەکدا. (وەیس، 1984: 29) درێژی دەنگەژێیەکان لەمرۆڤی پێگەیشتودا لەنێوان (23 – 27ملم) دەبێت. (واحد، 2013 : 11).

کۆتا قۆناغی دروستکردنی دەنگیش پاش ئەوەی هەوا بەناو قوڕگ و دەنگەژێیەکاندا تێدەپەڕێت تادەگاتە بۆشایی زارولوت، کە لەسەروی قوڕگەوە دەست پێدەکات تادەگاتە هەردوو لێو، کە ئەم ئەندامانە دەگرێتەوە: مەلاشوی (ڕەق و نەرم)، ددانەکان، زمان، لوت و هەردوو لێو.

تەوەری پێنجەم/ نەخۆشیی دەنگنوسان(Hoarseness) :

پەیوەندی زارەکی بەگرنگترین جۆری پرۆسەی پەیوەندیکردن دادەنرێت، کە بەهۆیەوە نێرەر پەیامە دەنگیەکەی ڕاستەوخۆ ئاڕاستەی وەرگر دەکات، بوونی هەر کەموکوڕی و کەلێنێك لەشریتە دەنگیەکەدا، دەبێتەهۆی وەستان، یاخود پەیامەکە وەك پێویست ناگاتە گوێگر. یەکێك لەو کەموکورییانەی دەبێتە ئاستەنگ لەبەردەم پرۆسەی پەیوەندیکردندا بریتیە لەنەخۆشیەکانی گوتن، کە دەنگنوسانیش بەیەکێك لەنەخۆشیەکانی گوتن هەژماردەکرێت، کە دەشێت لەهەر تەمەنێکدا ڕووبدات، ڕەنگە تێکچوونی کاتیی یان درێژخایەن بێت، لێرەدا ئاخێوەر ناتوانێت بەشێوەیەکی دروست پەیوەندی زارەکی لەگەڵ چواردەورەکەیدا ئەنجامبدات، هەروەها دەستنیشانکردنی جۆرو کات و هۆکاری نەخۆشیەکەو لەهەمووی گرنگتر پیشەی نەخۆشەکە، هەموو ئەمانە یارمەتیدەرن بۆ دانانی چارەسەری گونجاو لەکاتی دیاریکراوی خۆیدا، کە دەشێت بەهۆی تێکچوونی یەکێك لەئەندامەکانی ئاخاوتنەوەبێت، یان بەشێك لەناوچە بەرپرسەکانی بەرهەمهێنانی ئاخاوتنەکە ببێتەهۆی دروستبوونی ئەم نەخۆشییە.

دەنگنوسان بەیەکێك لەنەخۆشیەکانی تێکچوونی دەنگ (Voice Disorders) دادەنرێت، کە هەموو ئەو نەخۆشیانە دەگرێتەوە، کە توشی دەنگ (گەروو) دەبێت، بەهۆی بوونی هەر کێشەو گۆڕانکارییەك کە ڕووبەڕووی سروشتی دەنگ یان بەهێزییەکەی دەبێتەوە.دەنگنوسانیش بریتیە لەو گۆڕانکارییە دەنگیانەی بەهۆی بوونی گرفت لەپێکهاتەی دروستکردنی دەنگ لەکەسێکی تەندروستدا ڕوودەدات. (أبوزید، 2011 : 33 ، 71)

دەنگنوسان تێکەڵەیەکە لەدەنگی گڕوکپ، کە ئاستی دەنگە کپەکە ئاوازەکەی نزمەو هەندێك جاریش گڕە، کە دەنگەکە ڕەق و توندو منگن دەکات. هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ بوونی کێشەیەکی بنەڕەتی لەگەروودا یان ئیفلیجی لەدەنگەژێیەکاندا، کە ئەمەش دەبێتە ڕێگر لەکاری لەرەی دەنگەژێیەکاندا کاتێك هەوا لەسیەکانەوە دێتەدەرەوە لەکاتی ئاخاوتندا. (Mathieson, 1995: 171 – 176)

تێکچوونی دەنگ بەشێوەیەکی هەمیشەیی بەشێوەی چپەچپ دێتەبەر گوێمانو لەئەنجامی بوونی کەموکوڕی وگرفت لەهەردوولای دەنگەژێیەکانەوە دروستدەبێت، کە ڕێگریدەکەن لەنزیکبوونەوەو داخستنی دەنگەژێیەکان لەیەکتر، یاخود بەهۆی کێشەیەکی کارەکیی لەکۆئەندامی دەماردا دروستدەبێت، یاخود هۆکاری دەروونیی لەکاریاندەخات. نەمانی دەنگیش بەشێوەیەکی کاتیی چەندجۆرێك لەخۆ دەگرێت، بۆ نمونە، هەندێك لەکەسانی نەخۆش لەکۆتایی ڕۆژەکەیاندا دەنگیان دەنوسێتو نامێنێت، هەندێکیشیان لەکاتی ئاخاوتندا بەشێوەیەکی پچڕ پچڕ دەنگیان دەردەچێتو هەست بەدەنگنوسانیان دەکرێتو لەپڕ دەنگیان دەپچڕێت.(بایە، 2013: 225 – 226)

تەوەری شەشەم/ جۆرو هۆکارەکانی نەخۆشی دەنگنوسان:

یەکەم/ نەخۆشی دەنگنوسانی ئەندامیی:

بەهۆی بوونی کێشەیەکی ئەندامیی لەکۆئەندامی ئاخاوتندا ڕوودەدات، کە بەهۆیەوە نەخۆشەکە پەنادەباتەبەر فشارخستنەسەر کۆئەندامی ئاخاوتن لەکاتی قسەکردندا. (دوریا، 2014: 48) دەنگنوسانی ئەندامیی پەیوەندی بەبەکارهێنانەوە نییە، بەڵکو لەبنەڕەتدا هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ بوونی کێشەیەك لەجوڵەی گەرووداوەك ئەنداميکی سەرەکی دەنگ، یان هەبوونی کێشە لەدەنگەژێیەکاندا. (علی، 2012: 38)

جۆرو هۆکارەکانی نەخۆشی دەنگنوسانی ئەندامیی:

1. ئیفلیجبوونی دەنگەژێیەکان(Vocal fold paralysis): ئیفلیجبوون بەیەکێك لەهۆکارە ئەندامیی یان دەمارییە باوەکان دادەنرێت، کە دەبێتەهۆی لەکارکەوتنی یەکێك یان هەردوولای دەنگەژێیەکان لەکاتی داخستنی زمانی مزماری بەتەواوەتی، ئەم بارودۆخەش لەئەنجامی کێشەیەکی دەماریی دروستدەبێت، کە دواجار دەبێتە هۆکاری توانای لەدەستدانی کرانەوەو هاتنەوەیەکی دەنگەژێیەکان و لەکارکەوتنی جوڵەی ئەو ئەندامانەی پێوەی لکاون. (الزریقات، 2005: 206)

2. تـۆڕی گەروویی: ئەم بارودۆخە پەیوەستە بەبوونی تویژاڵێکی تەنك کە بەدرێژی لەنێوان دەنگەژێیەکاندا هەیە، هەندێك جار هەر لەزگماکیەوە بوونی هەیە یان بەهۆی بەکارهێنانی دەرزی یان نەشتەرگەرییەوە دروستدەبێت، کە بەتەواوەتی دەبێتە هۆکاری داخستنی ڕێڕەوی زمانی مزماری و لەکاتی هەناسەداندا ڕێگری دروستدەکات، هەربۆیە پێویستی بەنەشتەرگەری خێرادەبێت، ئەمەش کاریگەری لەسەر دەربڕینی دەنگ هەیە، کە هەندێك جار گڕو هەندێك جاریش بەرزدەبێت. لەمکاتەشدا پێویستە سەردانی پزیشکی پسپۆڕی (قوڕگ و لوت و گوێ) و پسپۆڕی ئاخاوتن بکرێت لەپێناو چارەسەرێکی دوولایەنە. (شاش، 2007: 124)

3. هەڵئاوسانی گەروو: زۆربەی کات دەنگنوسان بەهۆی بەکارهێنانی هەڵەی دەنگەوە دروستدەبێت لەکاتی هاوارکردن یان سەرمابوون یان هەڵئاوسانی لەوزەتێن یان هەبوونی نەخۆشی لەکۆئەندامی هەناسەدا، کە دەبێتە هۆی هەڵئاوسان لەگەروو و دەنگەژێیەکان و ماسولکەکانیدا بەهۆیەوە تێکچوونی دەنگیی ڕوودەدات و کاری هەناسەدانیش قورسدەبێت، ئەمەش وادەکات کە دەنگنوسانەکە بەشێوەیەکی کاتیی یان بۆماوەیەکی دوورودرێژبێت. ئەگەر دەنگنوسانەکە چارەسەریش نەبوو، بەبێ بوونی هیچ هۆکارو نەخۆشیەك بەردەوام دووبارە دەبوویەوە، ئەوکاتە دەبێتە نەخۆشیەکی درێژخایەن. لەکەسانی گەورەشدا ڕاهێنەری گشتی نەخۆشەکە ڕەوانەی پزیشکی پسپۆڕی (قوڕگ و لوت و گوێ) دەکات بەمەبەستی زانینی مەودای کاتی دەنگنوسانەکە، یاخود گریمانەی تێکچوونێکی بەردەوام لەدەنگەکەدا، پاشان ئەگەر پێویستیشیکرد ڕەوانەی لای پسپۆڕی ڕاهێنەری زمان و ئاخاوتنی دەکات بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە. (Mathieson, 1995: 171 – 176)

بەگـوێرەی پسـپۆڕانی بـواری تێکچـوونی دەنـگ، دەنگنوسـان لە تێکەڵبـوونی هەردوو جـۆری دەنگی (گڕ – نزم) دروستدەبێت، کە بەزۆریی هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ وروژاندنو هەوکردنـی گەروو بەهـۆی هـاواری تونـد، یـاخود قیژانـدنێکی بەهێـزەوە، یـان بەهـۆی پەتـاو سـەرمابوونەوە دروستدەبێت، یان نیشانەیەکە لە نیشانەکانی نەخۆشکەوتنی گەروو، لەو ساتانەشدا دەنگی کەسـەکە دەنوسـێتو وردە وردە نـزمو لاواز دەبێـتو دەنگەژێیەکـان توانـای کـارکردنی تەواویـان نامێنێـتو چالاکیـان کەمـدەبێتەوە. (العبـدالله، 2015: 58) لەمکاتەشـدا کەسـەکە هێزێکـی زۆرو هەوڵـی بەردەوامـدەدات بـۆ ئاخـاوتن لەڕێـگەی فشارخستنەسـەر گەرووەوە، کە ئەویـش کـاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر ماسولکەکان دەبێتو لەئەنجامدا گەروو توشی سوتاندنەوە یان کێشەی هەناسە، یاخود نارەحەتی لە قوتدانی خۆراکدا دەکات. Jean a Rondal& Xavier Seron, 2003 (442:)

4. بریندار‌بوون بەهۆی ڕووداوەکانەوە: بەهۆی برینداربوونی کڕکڕاگەی گەروو، کە لەوانەیە کڕکـڕاگەی گەروو توشـی بـرین بووبێـت یـان لەکـاتی نەشـتەرگەری لەگەرووداا دەنگەژێیەکـان برینـداربین یـان لەکـاتی هەنـاوبینی کۆئەنـدامی هەناسـە یـان دەنگەژێیەکانـدا یـان نەشـتەرگەری لەوزەتێنـدا ڕوودەدات. برینـداربوونی ڕووداوە دەرەکیەکـانیش، وەك زەبـر بەرکەوتنـی گەروو لەکاتی شەڕکردن یان ڕووداوی هاتوچۆ یان یاری بۆکسێندا... هتد ڕوودەدات. (شاش، 2007: 126) هەروەها یەکێکی تر لەهۆکارەکانی برینداربوونی گەروو بریتیە لەهەستیاری گەروو، کە دەبێتە هۆی سوربونەوەو برینداربوونی ناوپۆشی گەروو.

5. ئەو نەخۆشیانەی دەبنەهۆی لاوازبوونی جەستە(Debititaning diseases): بەهۆی کەمخـوێنیەوە کەسـەکە توشـی لاوازبـوون دەبێـت و لەکـاتی ئاخاوتنـدا ناتوانێـت زمـانی مزمـاری بەتەواوەتی دابخات. ئەم کێشەیەش بەهۆی دابەشبوونی خوێن بەسەر ماسولکەو ئەندامەکانی لەشدا دروستدەبێت. ئەو کەسانەی ئەم کێشـەیەیان هەیە ڕەنگدانەوەی لەسـەر دەنگیشیان دەبێت و توشـی دەنگنوسان دەبن. (الزریقات، 2005: 206)

6. گرێـی گەروو: گرێ دابەشدەبێت بەسـەر دووجۆردا گرێـی (خـاوێن یـان شـێرپەنجە)یی. گرێـی خاوێن زیان بەدەنگەژێیەکـان و دەوروبەری ناگەیەنێت، بەڵام گرێ شـێرپەنجەییەکان بەهۆی زوو بڵاوبوونـەوەیـان کـاریگەری خراپیـان لەسـەر دەنگەژێیەکـان دەبێـت و ئەگەر بەزوویـی چارەسـەر نەبێت. ئەم حاڵەتە زیاتر لەپیاواندا ڕوودەدات وەك لەژنان. (شاش، 2007: 125)

لێرەدا جۆرەکانی گرێـی خاوێن لەسەر دەنگەژێیەکان دەخەینەڕوو:

یەکەم/ وردە گرێـی سەر دەنگەژێیەکان(Vocal Nodules) : لەئەنجامی هەڵئاوسـانی گەروو، گرێ دەنگیەکان دروست دەبن، ئەو هەڵئاوسانانە دەگۆڕێن بۆ گرێـی بچوك وردە مـوروو لەسـەر دەنگەژێیەکـان یـان دەوروبەری یـان ناوەڕاسـت یـان دیـوی پێشـەوەی دروسـت دەبێت، کە ئەوەش دەبێتە ڕێگرییەك لەجوڵەو لەرینەوەکانی دەنگەژێیەکان لەکاتی ئاخاوتندا. (Boyle, B., 2000: 71-75)

دووەم/ گرێی لینجی دەنگەژێیەکان(Vocal Polyp) : بریتیە لەهاوشێوەی گرێیەکی خاوێن لەیەکلا یان هەردوولای دەنگەژێیەکان. لەسەرەتای هەستکردن بەمجۆرە گرێیانە نەخۆشەکە بەشێوەیەکی کتوپڕ هەست بەبوونی نارەحەتیەك لەدەنگەژێیەکانیدا دەکات. ئەمجۆرە گرێیانە لەشێوەکەی دەنکۆڵەیەکی وردو خڕ لەسەر یەکلا یان هەردوولای دەنگەژێیەکان دەبینرێت. (علی، 2012: 40 – 41)

7. کێشەکانی ڕژێنی دەرەقی: یان بەکارهێنانی ئەو دەرمانانەی هۆرمۆنی نێرینەیان تێدایە لەلایەن ئافرەتانەوە، هەربۆیە پێویستە ئافرەتی دووگیان خۆی بپارێزێت لەو دەرمانانە، لەبەرئەوەی کاریگەری لەسەر دەنگی دروستدەکات و دەنگیان وەك دەنگی پیاو لێدەکات، ئەو گۆڕانکاریەش لەدەنگدا بۆ هەمیشەیی دەبێت. (دوریا، 2014: 51 – 52)

8. تێکچوونی دەنگ لەکاتی هەرزەکارییدا: هەندێك جار کەسەکە دەنگی منداڵی و دەنگی هەرزەکاری تێکەڵ بەیەك دەبن و لەیەککاتدا دەبێتە خاوەنی دوو دەنگ بەدوو تۆنی جیاواز، تۆنی منداڵانەو تۆنی هەرزەکاری. گۆڕانی هۆرمۆنی تایبەت بەهەرزەکاری لەو تەمەنەدا گۆڕانی بەسەردادێت و هەر ئەمەش دەبێتەهۆی ئەوەی کە دەنگ لەچینێکی تیژو بەرزی منداڵانەوە بەرەو لەرەیەکی نزم بگۆڕێت. (أبوزید، 2011: 72)

9. تەمەن: بەیەکێك لەهۆکارە ئەندامیەکان دادەنرێت، کە مرۆڤ بەرەبەرە لەگەڵ هەڵکشاندنی تەمەندا ئەگەری توشبوونی بەنەخۆشی دەنگنوسان هەیە.

10. کێشەی مێشك: لەجەڵتەی مێشك و کێشەی کارەبایاتی مێشك، هەروەها شەلەلبوونی ناوچەی مێشك یان ئەو دەمارە ڕاگەیاندنەیی لەقوڕگ بەرپرسیارە.

11. تێکچوونی دەنگ بەهۆی کێشە پاسۆلۆجیەکانەوە: بۆنمونە:

أ. ئەمجۆرە توشی منداڵ دەبێت (وەك گۆشتی زیادەی سەر دەنگەژێیەکان): ئەمجۆرە دەنگنوسانە توشی ئەو منداڵانەدەبێت، کە بەدرێژایی ڕۆژ هاواردەکەنو دەگرین. (أبوزید، 2011 : 71- 72)
زۆربەی کات ئەم کێشەیە توشی منداڵی کوڕدەبێت، گۆشتە زیادەکەش بەزۆری لەسەر یەکلای

دەنگەژێیەکان دەبێت و ئەگەر زوو چارەسەر نەکرێت ئەوا گەورەدەبێت و کاریگەری لەسەر لایەکەی تری دەنگەژێیەکان دەبێت. (دوریا، 2014: 55)

ب/ **وردە وردەی گۆڕانیبێژان**: ئەمجۆرەیان توشی هەرزەکار دەبێت بەتایبەتیش ڕەگەزی مێ و بەدەگمەن توشی ڕەگەزی نێردەبێت. (دوریا، 2014: 55)

پ/ **کیسی سەر دەنگەژێیەکان:** ئەمجۆرە توشی کەسانی گەورەش بەشێوەی یەك دانە یان کۆمەڵە کیسێك لەناو دەنگەژێیەکاندا دروست دەبێت. (علی، 2012: 40)

د/ **گۆشتی زیادەی سەر دەنگەژێیەکان:** زیاتر توشی ڕەگەزی نێردەبێت، ئەمجۆرە زیاتر لەسەر یەکلای دەنگەژێیەکان دروست دەبێت و ڕەنگە بەدرێژایی ڕۆژگار کاردانەوەی لەسەر دەنگەژێیەکەی تریش هەبێت. (دوریا، 2014: 56)

دووەم/ نەخۆشیی دەنگنوسانی نائەندامیی (ئەركیی):

بـریتیە لەتونـدبوون و دەرنەچـوونی دەنـگ بەئاسـانی. (دوریـا، 2014: 53) زۆربەی كـات دەنگنوسـان بەهـۆی زۆر بەكارهێنـانی دەنـگەوە دەبێـت، بەڵام دەكرێـت هەنـدێك جـار بەهـۆی تێكچوونی ئەندامیی و دەرونیەوەبێت یان كێشـەیەك لەپێكهاتەی لەشدا بەگشتی، هەروەها فاكتەرە كەسـێتیەكان و دەوروبەر ڕۆڵـی بەرچـاوو گرنگیـان هەیە لەتوشـبوونی كەسـەكە بەدەنگنوسـان. (G.Niedzielska ,2001:190)

كاتێك كێشە لەجۆرییەتی دەنگەكەدا هەبێت دەبێتەهۆی ئەوەی دەنگەكە گڕوكپ و تیژ دەربكەوێت. بەهۆی خراپ بەكارهێنـانی دەنـگەوە دروستدەبێت وەك هەندێ پیشـە، كە بەبەردەوامـی پێویسـتی بەدەنگێكی بەرز هەیە، وەك وانەوتنەوە، هەروەها هەڵئاوسـانی گەروو كە بەهۆیـانەوە دەنگنوسـانی كـاتیی ڕوودەدات، ئەگەر چارەسـەرنەكرێت درێژەدەكێشـێت و دەبێـت بەنەخۆشـیەكی درێژخـایەن. (الزریقات، 2005: 204)

هۆكارەكانی دەنگنوسانی نائەندامیی (ئەركیی):

1. مانـدوبوونی دەنـگ بەهـۆی خـراپ بەكارهێنـانیەوە: پسپۆڕان پێیـانوایە زۆربەی حاڵەتەكـانی خراپبـوونو تێكچـوونی دەنـگ پەیوەنـدییان بەخـراپ بەكارهێنـانی دەنـگەوە هەیە، وەك ئاخـاوتن بەخێراییەكـی زۆرو لەڕادەبەدەر، یـان بەكارهێنـانی ئاسـتو تـۆنێكی زۆر نـزم، یـان ئاخـاوتن بەدەنگێكـی زۆر بەرزو بەهێـز. ئەم شـێوە بەكارهێنـانە بەبەردەوامیـی زیـانی بـۆ دەنگەژێیەكـانو گەروو دەبێتو كەسـەكە توشـی نەخۆشـی ئەندامیی دەكـاتەوە، هەربۆیە دەكرێت بڵێین هەر شتێك گۆڕانكـاری یـان ڕێگریـی لەبەردەم كـاری ئاسـایی و چـالاكی كۆئەندامی هەناسەو دەنـگ دروست بكـات، ئەوا هۆكارێـك دەبێـت لەهۆكارەكـانی تێكچـوونی دەنـگ. (العبـدالله، 2015 : 61-62)

بێگومان ئەو مرۆڤانەی پیشەكانیان پەیوەستە بەدەنـگەوەو زۆر دەنگیـان بەكاردەهێنن هەندێك كات ڕووبەڕووی تێكچـوونی دەنـگ دەبـنەوە، چـونكە بەكارهێنـانی دەنـگ بەشـێوەیەكی هەڵە بەخـاڵی سەرەكی دادەنرێت بۆ تێكچوونی، وەك: هـاواركردن و برینداربوونی قوڕگ، هەروەها شێوازی ژیـانكردن كـاریگەری لەسـەر زیانگەیانـدن بەدەنـگ هەیە، وەك: پێكەنینـی زۆرو بەدەنگـی بەرزو توڕەبوون و درەنـگ خەوتن و بێداری و جگەرەكێشـان و خـواردنەوەی مـاددە كهولیەكـان و مـاددە هۆشبەرەكان و خـۆراكی خـراپ و مـانەوە بـۆ مـاوەیەكی زۆر لەشوێنەداخراوەكانی پڕ لەدوكەڵ و تەپوتۆز و كەشوهەوای وشك، كە سـەرجەمیان كـاریگەری نەرێنییـان لەسـەر قوڕگ و دواجـاریش دەنگەژێیەكان هەیە.

2. لاوازی دەنـگ: كۆمەڵێك نیشـانەی هەیە وەك: وشـكبوونی گەروو، ئـازاری گەروو، ئـارەزوی بەردەوامـی پـاكردنەوەی گەروو لەگەڵ ئحم ئحمـی بەردەوام، هەسـتكردن بەبـوونی تەنێكـی نـامۆ لەنـاو گەرووداا ، بـێ توانـایی لەبەردەوامبـوونی ئـاخێوەر لەسـەر ئاخـاوتن بەهـۆی مانـدووبون و سەرفكردنی وزەیەكی زۆرەوە بۆ دروستكردنی دەنگ، هەروەها كەشوهەوا ڕۆڵی لەدروستبوونیدا

هەیە، وەك خۆڵبارینو دووکەڵو کەمبوونی ڕادەی شێ. ئەم هۆکارە لەئەنجامی هەڵە بەکارهێنان، یاخود زۆر بەکارهێنانی دەنگ بەشێوەیەکی هەڵە بەتایبەتی لەلای ئەو کەسانەی کە لاسایی دەنگی کەس و ئاژەڵان دەکەنەوە (أبوزید، 2011 : 71- 73)

3. هەبوونی کەسانی گوێگران لەناو خێزاندا: بەهۆی بوونی ئەمجۆرە کەسانەوە، ئەندامی خێزانەکە ناچارن تۆنی دەنگیان زۆر بەرزبکەن، ئەمەش کاریگەری خراپ لەسەر گەروویان جێدەهێڵێت. (علی، 2012: 36)

4. جگەرەو مادده کهولیەکان: ئەم دوو مادەیە زیانی زۆر بەدەنگ دەگەیەنن، ئاشکرایە کە تۆنی دەنگی ئەو کەسانەی مادەی کهولی دەخۆنەوە تایبەتمەندی خۆی هەیەو زۆرجار دەنگیان گڕە، بەڵام کەسانی جگەرەکێش هەرچەندە جیاوازییەکی ئەوتۆیان نییە لەگەڵ ئەوانەی مادەی کهولی دەخۆنەوە، کاتێك واز لەجگەرەکێشان دەهێنن بەهۆی باری دەرونیانەوە تۆنی دەنگیان دەگۆڕێت و بەرەو نوسان دەچێت. (علی، 2012: 36) جگەرەکێشان دەبێتەهۆی وشکبوونەوەی مادە لینجیەکانی ناو بۆری هەناسە، چونکە سەلمێنراوە لەڕووی زانستیەوە کە وشکبوونی هەر بەرگە لینجێك بەهۆکاری مادەی کیمیایی دەبێتەهۆی گۆڕانکاری لەو بەرگە لینجیەو وشکیدەکاتەوە وەکو وشکبوونەوەی پێست. جگەرەش بەو پێیەی مادەیەکی شێرپەنجەییە دەکرێت یەکێك بێت لەم هۆکارانە. (دوريا، 2014: 48)

5. بەکارهێنانی داودەرمان: هەندێك کات بەکارهێنانی دەرمانی پزیشکی بۆ چارەسەری نەخۆشییەکی دیاریکراو دەبێتە هۆی دەنگنوسان، وەك: نەخۆشی ڕەبۆ. (علی، 2012: 37)

6. هۆکارە دەرونیەکان: هەندێك جار کێشە خێزانیەکان، تایبەت بەئیش و کاربێت یان لایەنی سۆزداری هۆکارن بۆ دەنگنوسان ئەمەش بەهۆی تێکچوونی باری دەرونیی کەسەکەوە، کە دەکرێت ببێتە هۆکارێك بۆ تێکچوونی بەردەوامی تۆن و شێوەی دەنگ. (شاش، 2007: 129 – 130)

7. سکپڕی و نەشتەرگەری ناوسك: کاتێك گۆڕانکاری لەناوسکدا ڕوودەدات، کاریگەری دەبێت لەسەر دەنگ، چونکە نەخۆشەکە پێویستە وزەی زیاتر سەرف بکات لەکاتی دەربڕینەکانیدا دواجار دەبێتە هۆی دەنگنوسان. (علی، 2012: 37)

8. گەڕانەوەی ترشەڵۆکی گەدە: ئەمەش دەبێتەهۆی ئاڵۆزی لەگەروو کاریگەری لەسەر دەنگەژێیەکان دروستدەکات، هەندێك جاریش گەڕانەوەی ئەم ترشەڵۆکە بەبەردەوامی دەبێتەهۆی کۆکەی وشك و گۆڕینی دەنگی کەسەکە بەرەو گڕی یان نوسان. (علی، 2012: 37)

9. ژینگەی پڕ لەدەنگەدەنگ و ژاوەژاو: هۆکارێکە بۆ دەنگنوسانی ئەو کەسانەی لەژینگەیەکی پڕ لەدەنگەدەنگ و ژاوەژاودا دەژین یان کاردەکەن، کە پێویستە بەبەردەوامی لەکاتی ئاخاوتندا وزەی زیاتر سەرف بکەن. (شاش، 2007: 130)

10. بەکارهێنانی ئامێری میوزیکی هەوایی: زۆربەی کات ئەو کەسانەی ئامێری میوزیکی هەوایی بەکاردێنن، وەك باڵەبان و زوڕناو فلوت لەکاتی ئاخاوتندا هەست بەنوسانی دەنگیان دەکرێت. (علی، 2012: 38)

11. گیراوەی کیمیایی: وەك بەکارهێنانی هەندێ لەپاککەرەوەی ناو ماڵ لەلایەن خانمانەوە.

12. پەینی کیمیایی: بەکارهێنانی مادده کیمیاییە پەینەکان لەلایەن جوتیارانەوە.

جۆرەکانی دەنگنوسانی نائەندامیی (ئەرکیی):

چەند جۆرێکی جیاواز لەدەنگنوسانی ئەرکیی بەدیدەکرێت، کە بریتین لە:

1.دەنگنوسانی سەروو کارەکیی: سەرجەم جۆرەکانی توندبوونەوەی زیاتری ماسولکەکانی تایبەت بەکەناڵە دەنگییەکان دەگرێتەوە، بەهۆی خراپ بەکارهێنانی دەنگەوە کە کاریگەری دروستدەکات

لەسەر توندبوونەوەی هەموو ماسولکەکانی تایبەت بەدروستکردنی دەنگ و ماسولکەکانی هەناسەدان، لەو کاتەشدا کەسەکە توشی ئازاری گۆڕینی دەنگ دەبێت، سەرباری هەبوونی نیشانەی لاوازیی لەدەنگیدا کە دواجار دەنگی بەشێوەیەکی قورسو ناڕەحەت دەردەچێت. (أبوزيد، 2011 : 72)

2.دەنگنوسانی خوار کارەکیی: ئەمجۆرەیان بەهۆکاری دەروونیی و وەك ئامرازێك بۆ خۆدزینەوە لەبەرپرسیارێتی دروستدەبێت، کە زۆربەی کات دەنگەکەو شێوەی هەناسەدانەکەش بەشێوەیەکی لاواز دەردەچن، بەهۆی بوونی کێشە لەکۆنترۆڵکردنی ماسولکەی قورگدا. (أبوزيد، 2011 : 72)

3. دەنگنوسان بەهۆی بەکارهێنانی درۆزنانەی دەنگەژێکانەوە: کەسی نەخۆش پەنادەباتەبەر بەکارهێنانی درۆزنانەی دەنگەژێکانیەوە بۆ دروستکردنی دەنگ، کە دواجار دەنگی دەگۆڕێتو جیاواز لەدەنگی ڕاستەقینەی خۆی دەردەکەوێت. (أبوزيد، 2011 : 71- 73)

4. نەمانی دەنگ بەتەواوەتی: نەخۆشەکە (کە زیاتر لەرەگەزی مێیە) دەنگی بەتەواوەتی لەدەستدەدات بۆ ماوەیەکی دیاریکراو ئەمەش بەهۆکارێکی دەروونیی ڕوون و ئاشکرا، یاخود هەبوونی سترێسێکی زۆرەوە ڕوودەدات، کە هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ خۆدزینەوە لەڕووبەڕوبوونەوەی ڕوداوێکی دیاریکراو. (دوريا، 2014: 60)

تەوەری حەوتەم/ دەستنیشانکردنی نەخۆشیی دەنگنوسان:

بێگومان دەستنیشانکردنی نەخۆشییە دەنگیەکان بەگشتی و دەنگنوسان بەتایبەتی بەیەکەم هەنگاو دادەنرێت بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشیەکە. سەرەتا نەخۆشەکەو دەوروبەر هەست بەبوونی یەکێك یان چەند دانەیەك لەم نیشانانەی لای خوارەوە دەکەن:

1. هەستکردن بەدەنگنوسان کە ماوەی زیاتر لەدوو هەفتەی خایاند.
2. وشکی یان هەڵئاوسانی بەردەوامی گەروو.
3. گۆڕان لەپلەی دەنگدا.
4. دروستبوونی دەنگێکی چرپە کە لەرێگەی هەناسەدانەوە دروست بووبێت.
5. دەنگێکی لاواز یان ڕۆژ لەدوای ڕۆژ بەرەو دەنگنوسانی زیاتر بچێت.
6. دروستبوونی دەنگێکی زۆر هێمن، کە دەوروبەرەکەی ناتوانن بیبیستن.
7. کۆششکردن و پشونەدان لەکاتی ئاخاوتندا.
8. هاتن وچوونی هەناسەدان پێش کۆتای پێهێنانی ڕستەکە.
9. کۆکەی بەردەوام لەکاتێکدا کەسەکە توشی هەڵئاوسان یان ئەنفلۆنزا نەبووبێت.
10. زبرو گڕی دەنگ.
11. قسەکردن بەلوت.
12. بەرزو نزمبوونی ئاستی دەنگ.
13. نەمانی دەنگ یاخود دەنگێکی کپکراو.
14. لەرزینی دەنگ. (Davis & Harris, 1992: 136- 140) (Wright & Graham, 1997: 171-174)

کاتێك نەخۆش یەکێك یان چەند دانەیەك لەم نیشانانەی تێدا دەرکەوت، پێویستە ڕاستەوخۆ سەردانی پزیشکی پسپۆڕی (قورگ و لوت و گوێ) بکات بەمەبەستی وەرگرتنی چارەسەر.

تەوەری هەشتەم/ چارەسەرکردنی نەخۆشیی دەنگنوسان:

لەم تەوەرەدا بەشێوەیەکی پلەبەندی ئاماژە بەرێکارەکانەی چارەسەری نەخۆشی دەنگنوسان دەکەین، لەیەکەم هەنگاوەوە، تاوەکو دوا هەنگاو:

یەکەم/ پزیشکی پسپۆڕی (قوڕگ و لوت و گوێ):

یەکەم هەنگاو کە پزیشکەکە پەنای بۆ دەبات، بریتیە لەوەی کۆمەڵێك پرسیار ئاڕاستەی نەخۆشەکە دەکات، وەك: تەمەن و پیشەو شێوازی ژیان و ماوەی دەرکەوتنی نیشانەکان ...هتد. پاش وەرگرتنی زانیارییەکان و ئاگاداربوون لەتوشبوونی نەخۆش بەدەنگنوسان، پزیشکەکە لەڕێگەی بەکارهێنانی ئامێری (هەناوبینی گەروویی)ەوە، کە بەهۆی ئەم پشکنینەوە دڵنیادەبێتەوە لەسەلامەتی باروودۆخی قورگ و دەنگەژێیەکانی نەخۆشەکە، کەواتە ئامانجی پزیشکی پسپۆڕ ئەوەیە کە پشکنین بۆ ئەندامەکانی ئاخاوتنی کەسەکە بکات، وەك قورگ و دەنگەژێیەکان و گوێ و لوت، ئەوکاتە نەخۆشەکە چارەسەری پزیشکی بۆ ئەنجامدەدرێت، وەك دەرمان و نەشتەرگەری. لەهەمانکاتدا پزیشك نەخۆشەکە بۆلای ڕاهێنەری دەنگیی دەنێرێت.

پسپۆڕی (قورگ و لوت و گوێ) بەپێی جۆرو هۆکارەکان پەنادەباتەبەر چارەسەری گونجاو، واتە ئەگەر نەخۆشەکە دەنگنوسانەکەی لەجۆری ئەندامی بوو، ئەوکاتە ئەگەر پێویستی کرد نەشتەرگەری بۆ ئەنجامدەدرێت، بۆ نمونە: بوونی گرێی خاوێن یان شێرپەنجەیی، یان هەبوونی تۆڕی گەروویی، بەڵام ئەگەر لەجۆری دەنگنوسانی نائەندامیی بوو، ئەوکاتە ڕەوانەی لای پزیشکی پسپۆڕی ڕاهێنەری دەنگیی دەکات.

دووەم/ پسپۆڕی ڕاهێنەری دەنگیی:

بێگومان هەر جۆرە نەخۆشییەکی دەنگ چارەسەرێکی تایبەت بەخۆی هەیەو پەیوەستە بەو گۆڕانکارییە دەنگیانەی نەخۆشەکە هەیەتی، واتە چۆنیەتی بەکارهێنانی دەنگەکەی، چونکە زۆربەی نەخۆشەکان بەهەڵە دەنگیان بەکاردەهێنن، هەربۆیە پسپۆڕی ڕاهێنەر پەنادەباتەبەر ڕاهێنانی دەنگیی گونجاو بۆ نەخۆشەکە، کە لەڕێگەیەوە کەموکورتیەو هەڵەو کێشەکانی دەنگ چارەسەردەکرێت.

ئامانج لەچارەسەرکردنی نەخۆشیی دەنگنوسان گەڕانەوەی دەنگە بۆ نەخۆش، ئەمەش لەڕێگای ڕۆشنبیرکردنی نەخۆشەکەوە دەست پێدەکات سەبارەت بەچۆنیەتی بەکارهێنانی دەنگی و ڕەچاوکردنی بەکارهێنانەکەی، هەروەها ئاشناکردنی بەو فاکتەرانەی پێویستە لەژیانی ڕۆژانەیدا ڕەچاوی بکات، هەتاوەکو دووربێت لەگوشارخستنەسەر قورگ و دواجاریش دەنگەژێیەکان کە هۆکاری سەرەکی دەنگنوسانەکەیە. زۆربەی کات کەمکردنەوەی ئەو فاکتەرانەی دەبنەهۆی نەخۆشی دەنگنوسان، یاخود کۆیایی پێهێنانیان کارێکی پێویستە بۆ گەڕانەوەی دەنگێکی سروشتی و ئاسایی. ئەم ئەرکەش دەکەوێتە ئەستۆی ڕاهێنەر کە توانای بەردەوامیدانی هەبێت بەچاودێریی و پێوانەکردنی ئاستی پێشکەوتنی نەخۆشەکە، هەروەها لەکاتی چارەسەرکردندا پێویستە ئامۆژگاری نەخۆش بکرێت سەبارەت بەقەبارەی لەش و ڕاهێنانەکانی تایبەت بەهەناسەدان بۆ ئاسایکردنەوەی مەودای نزیکردنەوەی دەنگەژێیەکان، هەروەها دەکرێت جگە لەمانە ڕاهێنانی دەنگیی تایبەت بدرێت بەنەخۆش بەپێی ئاستی ئەو کێشەیەی هەیەتی، کە هەندێك جار شێلانی ڕاستەوخۆی ماسولکەکانی قورگ بەکاردەهێنرێت بەمەبەستی کەمکردنەوەی گرژبوونی ماسولکەکانی قورگ. لەپێناو سەرکەوتنی ئەم چارەسەرەش پێویستە نەخۆشەکە بەجوانی تێ بگەیەنرێت بۆ ئەوەی ملکەچی شێوەی چارەسەرکردنەکەبێت بەتایبەتیش ئەو نەخۆشانەی کە بۆماوەی چەند مانگێك یاخود ساڵانێك بەدەست ئەو کێشەیەوە دەناڵێنن.((David Howard britishlaryngological.org

هەندێك جار نەخۆشیی دەنگنوسان هۆکارەکەی دەروونییە، کە کەسەکە توشی شۆك بووە بەهۆی باروودۆخێکی دەروونیی تایبەتەوە، لێرەدا پزیشکی پسپۆڕی (قورگ و لوت و گوێ) و پسپۆڕی ڕاهێنەری دەنگیی ڕەوانەی لای پزیشکی دەروونیی دەکەن بەمەبەستی وەرگرتنی چارەسەری گونجاو.

پسپۆڕی ڕاهێنەر پەنادەباتەبەر ڕاهێنانی دەنگیی بۆ نەخۆشەکە، کە سەردانیکردنی نەخۆش بۆ لای ڕاهێنەر، هەر هەفتەیەك خۆی لەدوو یان سێ جار دەبینێتەوە، کە کۆی گشتی خۆی لە (15) بۆ (35) جاردا دەبینێتەوە، کاتی دیاریکراوی هەر سەردانێك بریتیە لە(20) خولەك. (ابو زيد، 2011: 73- 74)

لەسەردانی یەکەمداو یەکەم قۆناغ پسپۆڕی ڕاهێنەر کۆمەڵێك پرسیار ئاراستەی نەخۆشەکە دەکات و پاش دڵنیابوونەوە لەوەڵامەکان، پاشان ئامۆژگاری نەخۆشەکەدەکات، کەپێویستە جێبەجێی بکات، ئەم ڕێنمایانەش خۆی لەدوو بەشدا دەبینێتەوە:

- خۆپاراستن لەڕێگەی ڕێگەپێنەدراوەکانەوە:
  - خۆپارێزی لەکۆکینی توندو ئحم ئحم.
  - دوورکەوتنەوە لەپێکەنینو گریان بەدەنگی بەرز.
  - خۆپارێزی لەدووکەڵی ئیگزۆزی ئۆتۆمبێل.
  - خۆپارێزی و دەرنەچوون لەماڵەوە لەڕۆژانی ڕەشەبادا.
  - دوورکەوتنەوە لەقسەکردنی خێراو پەنابردنەبەر هەناسەهەڵکێشان لەکاتی ئاخاوتندا.
  - دوورکەوتنەوە لەجگەرەکێشانو هەڵمژینی دووکەڵەکەیو خواردنەوە کهولیەکان.
  - بەبێ بەکارهێنانی مایکرۆفۆن پێویستە قسە بۆ ژمارەیەکی زۆر لەگوێگران نەکرێت.
  - پێویستە قسەنەکرێت.کاتێك کەمەوداو دووری نێوان ئاخێوەران زۆربوو یان شوێنەکە قەرەباڵغ بوو.
  - کەمکردنەوەی دەنگەدەنگ و ژاوەژاو لەشوێنی ئاخاوتندا.
  - بەخێرایی چارەسەرکردنی پەتای وەرزیی بەتایبەت کۆکەو هەڵامەت.
  - دوورکەوتنەوە لەخواردنەوە ساردەکان. (ابو زيد، 2011: 73 - 77)

- خۆپاراستن لەڕێگەی ڕێگەپێدراوەکانەوە:
  - تادەتوانرێت بۆ ماوەیەکی زۆر پشوو بەدەنگ بدرێت.
  - خواردنەوەی بڕێکی زۆری شلەمەنی شلەتێن لەڕۆژێکدا، کە سودێکی زۆری بۆ نەهێشتنی وشکی لەناو قوڕگدا هەیە، کە نەرمی دەبەخشێت بەماسولکەکانی قوڕگ.
  - جێبەجێکردنی ڕاهێنانە دەنگیەکان زۆر بەوردیی. (ابو زيد، 2011: 77)

تەوەری نۆیەم/ بنیادنانەوەی تێکچوونی دەنگ:

لێرەدا هەندێ لەو ڕاهێنانە دەنگیانە دەخەینەڕوو، کە لەئێستادا بەگرنگترین و بەربڵاوترین ڕاهێنان دادەنرێت بۆ چارەسەرکردنی تێکچوونی دەنگ و نەخۆشیی دەنگنوسان، کە لەلایەن پزیشکێکی فەرەنسیەوە، پسپۆڕە لەبواری (قوڕگ و لوت و گوێ)دا بەناوی: (Le Huche Francois) ەوە خراوەتەڕوو، کە لەساڵی (1929) لەدایکبووەو لەئێستادا تەمەنی (94) ساڵەو سەرۆکی بۆردی ڕاوێژکارانی ئاخاوتنە لەپەیمانگای (Arthur Vernes) لەپاریس. خاوەنی چەندین بەرهەمی تایبەتە بەدەنگ، وەك: دەنگ چۆن کاردەکات، پرسی چارەسەری زمانگرتن، فێربوونی پەیوەندییەکان.

ڕاهێنانە دەنگیەکانیش لای (Le Huche Francois)ەوە خۆی لەسێ قۆناغدا دەبینێتەوە، کە بریتین لە: (دوریا، 2014: 79 - 83) Dz-Orthophonia. m.facebook.com

یەکەم/ ڕاهێنانی خاوبوونەوەو پشودان:

لەم ڕاهێنانەدا پێویستە کەسەکە چاوی کراوەبێت و شێوە هەناسەدانێکی تایبەت بەخۆی دەبێت، کە بریتیە لە هەناسە دەردانی پچڕپچڕو پێویستە ڕۆژانە بۆ ماوەی (5 – 7) خولەك لەلایەن

نەخۆشەکەوە جێبەجێبکرێت، بەشێوەیەك کە نەخۆشـەکە لەسـەر زەویەکـی تەخـت و ڕەق پاڵبکەوێت و پشتیەکی ڕەقیش بخاتە ژێر سـەریەوە، بەمشێوەیە دەست بکـات بەهەناسـە هەڵمژینێکـی ئاسـایی و پاشانیش بەشێوەیەکی پچڕپچڕ هەناسەکە بداتەوە.

دووەم/ ڕاهێنانی هەناسەدان:

یەکەم ڕاهێنانـــان کە ڕاهێــنەر زۆرجەختدەکاتەســـەری ڕێگــایەکی بــاوو ناســراوە، بــریتیە لەهەناسەدانی ڕاست ودروست لەکاتی ئاخاوتندا، کە یەکێك لەکێشەو گرفتەکانی هەناسـەدان لەکـاتی ئاخاوتندا خێرای هەناسەدان لەگەڵ بەهێزی دەرچوونی هەوایە لەگەروودا، هەروەها ئاخـاوتن بـۆ مـاوەیەکی زۆر بـێ وەسـتان، هەناسـەدانێکی خێـرا بەهەناسـەیەکی کـورت، کە وەك پێویسـت هەوا هەڵنامژرێت بۆ ئاخاوتن، کە ئەمەش بەهۆی خـراپ بەکارهێنـانی هەڵەی پرۆسـەی هەوا هەڵمژینە لەکـاتی ئاخاوتنـدا. (شـاش، 2007: 138) تەکنیکـی ئەم ڕاهێنـانە بـریتیە لە: (2 – 8 – 4) لەم ڕاهێنانەدا پێویستە نەخۆشـەکە لەدۆخێکـی ئارامدابێت و بەسـێ قۆنـاغ پرۆسـەی هەناسـەوەرگرتن و هەناســەدانەوە جێبەجـێ بکـات، کە بەمشـێوەیە دەبێـت: هەنگـاوی یەکەم بـۆ مـاوەی (2 چـرکە) هەناسـەیەکی لەسـەرخۆ هەڵدەمژێت و دواتریش بـێ دەم داخسـتن (8 چـرکە) پرۆسـەی هەناسـەدان ڕادەگرێت، پاشان لەماوەی (4 چرکە)دا بەهێواشی هەناسەدەداتەوە.

سێهەم/ ڕاهێنانی دەنگیی:

ڕاهێنانی دەنگیش چەند هەنگاوێکە:

هەنگاوی یەکەم/ ڕاهێنانی باڵە مێش: ڕاهێنەر داوا لەنەخـۆش دەکـات دەم دابخـات و دەنگـی (m) بەبەردەوامـی بڵێتەوە، لەمکـاتەدا پێویستە نەخۆشـەکە لەسـەر لێـواری کورسـیەکە دانشـتبێت، یـاخود بەپێوە وەستابێت. بەمشێوەیە دەنگەکە نەرمو خاڵی دەبێت لەدەنگی (هەمزە) پەیڕەوێکی ئاسایی، بـێ بەرزو نزمـی دەردەبڕێـت. ئەمەش هەرجارێـك بـۆ مـاوەی (2 بـۆ 3) سـانیە بەردەوام دەبێـت و دووبارە دەکرێتەوە.

هەنگاوی دووەم/ ڕاهێنـانی **(ma – me – mi – mo – mu):** ئەم ڕاهێنانەیـان تەواوکەری هەنگــاوی یەکەمە، بەدەنگـــی (m) دەســـت پێــدەکات و بەدەم داخـــراوی و وردە وردە دەنـــگەکە بەرزبکرێتەوە، هەتاوەکو لەکۆتایدا دەم دەکرێتەوە بەپێـی پیتـی دووەمـی ڕاهێنـانەکە، کە بریتین لە: (ma – me – mi – mo – mu)هەر جوڵەیەکی دوو دەنگییەك بۆ ماوەی (2 چرکە) بەردەوام دەبێـت، تـاوەکو وردە وردە نەخۆشــە لەســەر دەربــڕینەکەی ڕادێـت و دەیکـاتە (1 چـرکە). بەو ڕێــگەیەش کە دەمــی لەگەڵێـدا دەکـرێتەوەو دواجـار بەهـۆیەوە گـرژی لەماسـولکەکانی نـاو دەم ڕوودەدات، کە وردە وردە دەبێتەهۆی هاتنەوەیەکی دەنگەژێیەکان.

هەنگــاوی ســێهەم/ ڕاهێنـــانی دەنـــگە نەبزوێنەکـــان لەگەڵ دەنگـــی (r): ئەم ڕاهێنـانە بـریتیە لەوتنەوەی دەنگە نەبزوێنەکان لەگەڵ دەنگی(r) وەك: (dr – br – sr.....) کە بەهۆی دەنگـی (r) هوە لەرینـەوە لەئەمـلاو ئەولای زمـان لەگەڵ نـاوچەی پێشـەوەی چەنـاگە بەرهەمـدێت، کە پێویستە نەخۆشەکە نەرم و بێ فشار جێبەجێی بکات. بەو شێوەیەش سەرجەم گرژییەکان و گـرژییە زیادەکـان لەماسـولکەکانی نـاودەم لەگەڵ چەنـاگە ناهێڵێـت و بەئاسـانی دەنگەکـان دەردەبڕێـت بـێ سـەرفکردنی وزەیەکـی لەڕادەبەدەر. ئەم ڕاهێنـانەش بەهەمـان میکـانزمی دوو ڕاهێنـانەکەی پێشـتر دەکرێت، کە هەناسەیەك هەڵدەمژێت و پاشان ڕایدەگرێت و دواتر دەیداتەوە.

هەنگاوی چوارەم/ ڕاهێنانی شێوە دەنگیی گۆڕانییبێژان: لەم ڕاهێنـانەدا نەخۆشـەکە ئاشـنادەکرێت بەجـوڵەپێکردن و نەرمکردنیقـوڕگ و ماسـولکەکانی، کە ئەرکـی ئاسـایی خۆیـان بـکەن لەڕێـگەی ڕێکخســتنی شــێوە هەناســە هەڵمــژین و هەناســەدانەوەو گونجانــدنی لەگەڵ بەرزی و نزمـــی و لەرینەوەکـــانی دەنگـــدا، ئەمەش لەپێنـــاو بەهێزکردنـــی دەنگەژێیەکـــان و هاتنەوەیەکیـــان لەکـــاتی

ئاخاوتنـدا، بەمەش ڕێگـری دەکرێـت لەڕودانـی بۆشـایی لەنێـوان دەنگەژێیەکـان و بەرگەگـرتن لەدەرچوونی هەوا بەشێوەیەکی ئاسایی.

تەوەری دەیەم/ پراکتیزەکردنی چارەسەری چەند نمونەیەکی نەخۆشی دەنگنوسان:

لێرەدا بەشێوەیەکی پراکتیکی ئاماژە بەدوو نمونەی توشبووی نەخۆشـی دەنگنوسـان دەکەین، کە سـەرجەم قۆناغەکـانی، هەر لەدەستنیشـانکردنیەوە، تـاوەکو چارەسـەرکردنی. ڕونکـردنەوەی تەواو دەربارەی هەر یەکێکیان دەخەینەڕوو، واتە لێرەدا کارمـان لەسـەر بـارودۆخی تاکەکەسـی کـردووە، واتە (لێکۆڵینەوەی بارودۆخی تاکەکەسی)، چونکە بارودۆخی هەر نەخۆشێك لەیەکێکی ترجیاوازەو بەهەمان شێوە چارەسەرکردنیشیان لەیەکتر جیاوازە، بەڵام هەندێك پشت بەلێکۆڵینەوەی بەکۆمەڵ دەبەستن، بۆ نمونە لێکۆڵینەوەی (50) بـانگبێژی مزگەوت لەیەککاتداو خستنەڕووی چارەسـەرو ئەنجامیان پێکەوە.

نمونەی یەکەم:

پرسیار	وەڵام
ناو	ت . م . س
ڕەگەز	مێ
تەمەن	39 ساڵ
پیشە	مامۆستا
چەند ساڵە لەو کارەدایە	18 ساڵ
بەرواری چاوپێکەوتن	3/ 4/ 2023

پرسیاری تایبەت بەنمونەی یەکەم:

1. لەکەیەوە نیشانەکانی دەرکەوتووە:
کتوپڕ بەرەبەرە √
2. ئایا چارەسەری بەکارهێناوە:
بەڵێ نەخێر √
3. ئایا نیشانەکانی لە چ کاتێکدا دەردەکەوێت:
- هەندێ ڕۆژی هەفتە - بەیانیان - نیوەی شەو - شەوان - ئێواران - بەدرێژایـی ڕۆژەکە - بەپێـی ڕووداوەکە - لەگەڵ کەسـانی دیـاریکراود - لەکـاتی ماندوبووندا √
4. نەخۆشەکە دەنگی زۆر بەکاردەهێنێت:
بەڵێ √ نەخێر
5. ئایـا نەخۆشـەکە ناچـارە پەنـابەرێتەبەر دەنـگ بەرزکـردنەوە بەمەبەسـتی زاڵبـوون بەسـەر بارودۆخەکەدا:
بەڵێ √ نەخێر
6. ئایا بەلای نەخۆشەکەوە دەنگی بەرز دەبێتەهۆی بەدەستهێنانی ڕێز لەلایەن کەسانی ترەوە:
بەڵێ √ نەخێر
7. نەخۆشەکە جگەرە دەکێشێت:
بەڵێ نەخێر √
8. نەخۆشەکە مادەی کهولی دەخواتەوە:
بەڵێ نەخێر √
9. ئایا کێشەی هەناسەدانی هەیە:

بەڵێ   نەخێر √

10. ئایا کێشەی ناوسکی هەیە:

بەڵێ   نەخێر √

11. ئایا کێشەی هۆرمۆناتی هەیە:

بەڵێ   نەخێر √

12. ئایا کێشەی (قورگ و لوت و گوێ)ی هەیە:

بەڵێ √   نەخێر

13. هۆکاری سەردانی نەخۆش بۆ لای پزیشکی پسپۆڕ چییە:

- نارەحەتیەکی زۆر √   - توانجی کەسانی تر   - قورسی لەجێبەجێکردنی کارەکاندا √

14. ئایا تێکچوونە دەنگیەکە بەرەو چ ئاراستەیەك دەڕوات:

باشتر   خراپتر √

15. ئایا نەخۆشەکە ناچارە لەکارەکەیدا تەلەفون بەکاربهێنێت:

- هەندێك جار   - بەدەگمەن √   - بەدڵنیاییەوە ئەوە کارەکەیەتی

16. شوێنی کارەکەی:

- تەپ و تۆزی لێیە   - دەنگەدەنگ و ژاوەژاو √   - شێدارە   - پلەی گەرمی بەرزە   - ئاژەڵی لێیە   - پلەی گەرمی نزمە

17. ئایا تێکچوونی دەنگیی بووەتەهۆی نەنگی لەژیانی نەخۆشەکەدا:

بەڵێ √   نەخێر

18. نەخۆشەکە بۆچوونی لەسەر نەخۆشیەکەی چییە:

ئاسایی   دەنگێکی تێکچوو شێواوە √

19. ئەگەر دەنگەکە تێکچوو شێواوە:

- بێهێزە √   - بێزارکەرە   - جێی سەرنجە

20. ئایا نەخۆشەکە پێویستی بەهاوکارییە:

بەڵێ √   نەخێر

21. ئایا هیچ کەس لەئەندامانی خێزانەکە تووشی تێکچوونی دەنگ بوون:

بەڵێ   نەخێر √

22. ئایا نەمانی ئەو نیشانانە دەبێتەهۆی گۆڕانکاری لەڕێرەوی ژیانیدا:

بەڵێ √   نەخێر

23. ئەو سەرنج و تێبینیانەی کە نەخۆش لەسەر دەنگی خۆی هەیەتی چییە: هەبوونی دەنگێکی نوساوو بێهێزو ماندوو، کە دوای ماوەیەك لەئاخاوتن نەخۆشەکە دەنگەژێیەکانی ماندوودەبێت و توانای ئاخاوتنی نامێنێت.

24. نەخۆش لەڕێگەی چارەسەرەکەوە چاوەڕێی چیدەکات: چاوەڕێی ئەنجامێکی ئەرێنی و گەڕانەوەی دەنگی بۆ بارە ئاساییەکەی پێشتری.

25. تێبینی تر: نەخۆشەکە بەهۆی پیشەکەیەوە، کە ژمارەیەکی زۆری فێرخواز لەیەك هۆڵدا وانەدەخوێنن، هەر بەم هۆیەوە فێرخوازەکان زۆر قسەدەکەن و بێدەنگ نابن، مامۆستاکە ناچارە پەنابەرێتەبەر دەنگ بەرزکردنەوە بەمەبەستی کۆنترۆڵکردن و تێگەیشتنی فێرخوازەکان لەوانەکە، هەروەها نەبوونی ئامێری مایکرۆفۆن لەهۆڵەکەدا. لەهەمانکاتدا نەخۆش سێ منداڵی هەیە، کە منداڵەکانی بچوکن و زۆربەی کات شەڕدەکەن، دایکەکەش ناچارە هاواربکات لەپێناو چارەسەرکردنی گرفتەکە.

تێبینی: ئەم پرسیارانە لەڕێگەی پسپۆڕی ڕاهێنەری دەنگ-ەوە ئامادەو پەسەندکراوە، کە بریتین لەبەڕێزان:

ناو	پسپۆڕی
د. ماجد اسعد محمد، ناسراو بە (د. ملكۆ)	مامۆستای زانكۆ، پسپۆڕ لەبواری ڕاهێنانی دەنگیی و پەروەردەی تایبەت
د. ئاڤان عبدالله حسن	مامۆستای زانكۆ، پسپۆڕ لەبواری دەرونزانی و پەروەردەی تایبەت
م. سۆزان محمود علی	مامۆستای زانكۆ، پسپۆڕ لەبواری دەرونزانیدا

ڕاپۆرتی پزیشكی پسپۆڕی (قوڕگ و لوت و گوێ):

ئەم نەخۆشە كاتێك توشی دەنگنوسان بووە، پێیوابووە شتێكی كاتییەو تێدەپەڕێت، بەڵام ڕۆژ بەڕۆژ دەنگنوسانەكەی بەرەو خراپتر ڕۆیشتوە، هەربۆیە لەدوای (5) ڕۆژ سەردانی پزیشكی پسپۆڕی نەخۆشیەكانی (قوڕگ و لوت و گوێ)ی كردووە، یەكەم هەنگاو پزیشكی پسپۆڕ هەناوبینی گەرووی بۆ ئەنجامداوە، تێبینی ئەوەی كردووە، كە ناو گەرووی هەمووی سوربووەتەوەو توشی هەستیاری بووە، هەروەها توشی لاوازبوونی ماسولكەكانی دەنگەژێیەكان بووە، لەهەمانكاتدا گرێی بچوك بچوكی خاوێن لەسەر دەنگەژێیەكانی دروستبووە، لەجۆری گرێی لینجی دەنگەژێیەكان (vocal polyb) ، كە ئەمەش بەهۆی پیشەكەیەوەیەتی، قورساییەكی زۆری لەسەر دەنگەژێیەكانی دروستكردووە، كە بووەتە هۆی ئەوەی كە لەكاتی ئاخاوتندا دەنگەژێیەكانی بەتەواوەتی دانەخرێت و بۆشاییەكەی كەم بەجێبهێڵێت. وەك پێشتر لەتەوەری چوارەمدا بەرهەمهێنانی دەنگمان خستەڕوو، ئاماژەمان بەوەكرد، كە لەكاتی دركاندنی كۆنسنانتە كپەكاندا دەنگەژێیەكان لەیەكتر دوردەكەونەوەو لەكاتی دركاندنی كۆنسنانتە گڕەكان و ڤاوڵەكاندا دەنگەژێیەكان لەیەكتر نزیكدەبنەوە، بەڵام كاتێك نەخۆشەكە توشی دەنگنوسان دەبێت، ئەوكاتە دەنگەژێیەكان لەكاتی دركاندنی دەنگە گڕەكاندا بەتەواوەتی داناخرێت و نایەتەوەیەك، كەمێك بۆشایی جێدەهێڵێت لەنێوان دوو تاڵەباریكەكەی قوڕگدا.

پزیشكی پسپۆڕ چارەسەری دەرمانی تایبەت بەهەستیاریی بۆ نەخۆشەكە داناوە، لەگەڵ پێدانی دەرمانی خاوبوونەوەی گرژی ماسولكەكانی دەوروبەری قوڕگ، واتە شان و مل، چونكە گرژبوونی ئەو ماسولكانەی دەوروبەری قوڕگ دەبێتەهۆی گرژبوون و ڕەقبوونی ماسولكەی دەنگەژێیەكان، لەگەڵ دوركەوتنەوە لە: خواردنە ترش و توون و سوێرەكان، هەروەها خۆپاراستن لەشیرینی و خواردنەوەی گازیی و دۆ، لەگەڵ خۆپاراستن لەو خواردنەوانەی كافاینیان تێدایە. سەبارەت بەهەبوونی گرێ بچوكەكانیش پێویستی بەنەشتەرگەری نەبووەو تەنها ڕێنمای پێداوە، كە لەڕێگەی پشوودانی دەنگییەوە لەماوەی دوو هەفتەدا چارەسەردەبێت، پاشان ڕەوانەی لای پسپۆڕی ڕاهێنەری دەنگیی كردووە بەمەبەستی چارەسەركردنی دەنگنوسانەكەی.

كەواتە نەخۆشەكە دەنگنوسانەكەی لەهەردوو جۆری ئەندامیی ونائەندامیشە، كە هەستیاری قوڕگ و لاوازی ماسولكەكانی دەنگەژێیەكان و هەبوونی وردە گرێی خاوێنی سەر دەنگەژێیەكان ئەندامیەو ماندوبوون و گرژبوونی ماسولكەكانی دەنگەژێیەكان بەهۆی پیشەكەیەوە نائەندامیە، هەربۆیە پزیشك چارەسەری دەرمانی پێویستی بۆ جۆری ئەندامیەكە داناوەو سەبارەت بەجۆری نائەندامیەكەش ڕەوانەی ڕاهێنەری تایبەتی كردووە.

پسپۆڕی ڕاهێنەری دەنگ:

پسپۆڕی ڕاهێنەری دەنگیی کۆمەڵێك پرسیار ئاڕاستەی نەخۆشەکە دەکات، واتە بەدەستهێنانی زانیاری دەربارەی نەخۆشەکە، هەروەها تەماشاکردنی ئەو ڕاپۆرتەی کە پزیشکی (قورگ و لوت و گوێ) بۆی نوسیوە. ڕاهێنەرە دەنگیەکە دوای جەختکردنەوە لەپابەندبوون بەوەرگرتنی چارەسەرە پزیشکیەکان، واتە دەرمانەکانی هەستیاریی، پاشان پشوودان بەدەنگ، لەبەرئەوەی دەبێتە هۆی خاوبونەوەی ماسولکەکانی دەنگەژێیەکان، هەروەها پێدانی ڕێنمایی خۆپارێزی بەدوورکەوتنەوە لەڕێگەپێنەدراوەکان و جەختکردنەوە لەسەر ڕێگەپێدراوەکان. یەکەم هەنگاوی ڕاهێنانە دەنگیەکە بریتیە لەڕاهێنانی نەخۆش لەسەر چۆنیەتی هەناسەوەرگرتن و هەناسەدانەوە. لەگەڵ شێلانی دەنگەژێیەکانی نەخۆش بەمەبەستی نەرمکردن و خاوبوونەوەی دەنگەژێیەکان. نەخۆشەکە هەفتەی دووجار سەردانی ڕاهێنەری دەکردو تاڕادەیەك سەرجەم ڕێنماییەکانی جێبەجێدەکرد، کە نەخۆشەکە (10)جار چاوپێکەوتنی لەگەڵ ڕاهێنەرەکەدا ئەنجامداو لەکۆتاییدا تەندروستی بەرەو باشتر ڕۆیشت و گرفتی دەنگنوسانەکەی نەما، بەڵام بەهۆی لاوازی ماسولکەکانی دەنگەژێیەکانیەوە، ڕاهێنەر ئاگاداریکردەوە، کە پێویستە بەردەوام بێت لەسەر خۆپارێزی و هەموو ڕێنماییەکانی تر، چونکە تاکە چارەسەری ئەم بارە تەنها خۆپاراستنە، لەبەرئەوەی چارەسەری دەنگیی کاتیەو بەدووبارە گەڕانەوە بۆ ژیانی پێشترو پیشەکەی (بەکارهێنانی دەنگ بەشێوەیەکی هەڵە) دەست پێدەکاتەوە. ئەنجامی ئەم حاڵەتە بەدڵی نەخۆش و پزیشك و ڕاهێنەرەکەش بوو، بەهۆی پابەندبوونی بەڕێنماییەکانەوە.

نموونەی دووەم:

پرسیار	وەڵام
ناو	س . ع . م
ڕەگەز	نێر
تەمەن	34 ساڵ
پیشە	پارێزەر
چەند ساڵە لەو کارەدایە	10 ساڵ
بەرواری چاوپێکەوتن	10/ 6/ 2023

پرسیاری تایبەت بەنموونەی دووەم:

1. لەکەیەوە نیشانەکانی دەرکەوتووە:
   کتوپڕ بەرەبەرە √
2. ئایا چارەسەری بەکارهێناوە:
   بەڵێ نەخێر √
3. ئایا نیشانەکانی لە چ کاتێکدا دەردەکەوێت:
   - هەندێ ڕۆژی هەفتە - بەیانیان √ - نیوەی شەو - شەوان - ئێواران
   - بەدرێژایی ڕۆژەکە √ - بەپێی ڕووداوەکە - لەگەڵ کەسانی دیاریکراودا - لەکاتی ماندوبووندا
4. نەخۆشەکە دەنگی زۆر بەکاردەهێنێت:
   بەڵێ √ نەخێر
5. ئایا نەخۆشەکە ناچارە پەنابەرێتەبەر دەنگ بەرزکردنەوە بەمەبەستی زاڵبوون بەسەر باروذۆخەکەدا:
   بەڵێ √ نەخێر
6. ئایا بەلای نەخۆشەکەوە دەنگی بەرز دەبێتەهۆی بەدەستهێنانی ڕێز لەلایەن کەسانی ترەوە:
   بەڵێ √ نەخێر

7. نەخۆشەکە جگەرە دەکێشێت:
بەڵێ نەخێر √
8. نەخۆشەکە مادەی کهولی دەخواتەوە:
بەڵێ نەخێر √
9. ئایا کێشەی هەناسەدانی هەیە:
بەڵێ نەخێر √
10. ئایا کێشەی ناوسکی هەیە:
بەڵێ √ نەخێر
11. ئایا کێشەی هۆرمۆناتی هەیە:
بەڵێ نەخێر √
12. ئایا کێشەی (قورگ و لوت و گوێ)ی هەیە:
بەڵێ نەخێر √
13. هۆکاری سەردانی نەخۆش بۆ لای پزیشکی پسپۆڕ چییە:
- نارەحەتیەکی زۆر √ - توانجی کەسانی تر - قورسی لەجێبەجێکردنی کارەکاندا √
14. ئایا تێکچوونە دەنگیەکە بەرەو چ ئاراستەیەك دەڕوات:
باشتر خراپتر √
15. ئایا نەخۆشەکە ناچارە لەکارەکەیدا تەلەفون بەکاربهێنێت:
- هەندێك جار - بەدەگمەن - بەدڵنیاییەوە ئەوە کارەکەیەتی √
16. شوێنی کارەکەی:
- تەپ و تۆزی لێیە - دەنگەدەنگ و ژاوەژاو √ - شێدارە - پلەی گەرمی بەرزە
- ئاژەڵی لێیە - پلەی گەرمی نزمە
17. ئایا تێکچوونی دەنگیی بووەتەهۆی نەنگی لەژیانی نەخۆشەکەدا:
بەڵێ √ نەخێر
18. نەخۆشەکە بۆچوونی لەسەر نەخۆشیەکەی چییە:
ئاسایی دەنگێکی تێکچوو شێواوە √
19. ئەگەر دەنگەکە تێکچوو شێواوە:
- بێهێزە √ - بێزارکەرە - جێی سەرنجە
20. ئایا نەخۆشەکە پێویستی بەهاوکارییە:
بەڵێ √ نەخێر
21. ئایا هیچ کەس لەئەندامانی خێزانەکە تووشی تێکچوونی دەنگ بوون:
بەڵێ نەخێر √
22. ئایا نەمانی ئەو نیشانانە دەبێتەهۆی گۆڕانکاری لەڕێرەوی ژیانیدا:
بەڵێ √ نەخێر
23. ئەو سەرنج و تێبینیانەی کە نەخۆش لەسەر دەنگی خۆی هەیەتی چییە: هەبوونی دەنگێکی کزو بێهێزو ماندوو، کە دوای ماوەیەك لەئاخاوتن نەخۆشەکە دەنگەژێیەکانی ماندوو دەبێت و توانای ئاخاوتنی نامێنێت.
24. نەخۆش لەڕێگەی چارەسەرەکەوەچاوەڕێی چی دەکات: نەخۆش ئارەزوی ڕزگاربوون لەنەخۆشی دەنگنوسان دەکات و گەڕانەوە بۆ دۆخی جارانی و بەڕێکردنی کارەکانی وەك پێشتر.
25. تێبینی تر: نەخۆشەکە بەهۆی پیشەکەیەوە، کە پێویستە دەنگی بەرزبکاتەوەو هاواربکات، هەروەها بەڕێژەیەکی زۆر مۆبایل بەکاردەهێنێت.

ڕاپۆرتی پزیشکی پسپۆڕی (قوڕگ و لوت و گوێ):

دەنگنوسان لەم نەخۆشەدا بەرەبەرە ڕووی لەزیادبوون کردووەو بەتایبەتی لەبەیانیاندا کێشەی زۆربووە. ڕۆژ بەڕۆژ دەنگنوسانەکەی بەرەو خراپتر ڕۆیشتوە، هەربۆیە لەدوای (26) ڕۆژ سەردانی پزیشکی پسپۆڕی نەخۆشیەکانی (قوڕگ و لوت و گوێ)ی کردووە، یەکەم هەنگاو پزیشکی پسپۆڕ هەناوبینی گەروویی بۆ ئەنجامداوە، تێبینی ئەوەی کردووە، کە سەرجەم پیشکنینەکانی پاکەو هیچ کەموکورتیەکی ئەندامیی نییە. پزیشکی پسپۆڕ هەندێ پرسیار ئاڕاستەی نەخۆش دەکات، کە ئایا هیچ نەخۆشیەکی تری لەگەڵە؟ لەوەڵامدا نەخۆش ئاماژە بەوە دەکات، کە برینی گەدەی هەیە، لەڕێگەی ئەم وەڵامەوە ڕاستەوخۆ پزیشکەکە نەخۆشەکە ئاڕاستەی پسپۆڕی هەناویی دەکات.

پزیشکی پسپۆڕی هەناویی:

پزیشکی هەناویی بڕیاردەدات کە هەناوبینی گەدە بۆ نەخۆشەکە ئەنجامبدات، لەڕێگەی هەناوبینیەکەوە دڵنیادەبنەوە کە نەخۆش (برینی گەدە)ی هەیە، هەروەها گەڕانەوەی ترشەڵۆکی گەدە (دڵەکزێ)ی هەیە، هەربۆیە چارەسەری تەواوی بۆ نوسی و ئاماژەی بەوەکرد کە پێویستە نەخۆشەکە پێوەی پابەندبێت.

پسپۆڕی ڕاهێنەری دەنگ:

پسپۆڕی ڕاهێنەری دەنگیی کۆمەڵێك پرسیار ئاڕاستەی نەخۆشەکەدەکات بەمەبەستی وەرگرتنی زانیاری دەربارەی نەخۆشەکە، لەگەڵ ئەو ڕاپۆرتەی کە پزیشکەکان بۆیان نوسیوە، لەگەڵ تەماشاکردنی ڕاپۆڕتی هەردوو پزیشکی پسپۆڕی (قوڕگ و لوت و گوێ) و (هەناویی)، کەواتە نەخۆشەکە دەنگنوسانەکەی لەجۆری ئەندامیی و ئەرکیش بوو. ڕاهێنەرە دەنگیەکە دوای جەختکردنەوە لەپابەندبوون بەوەرگرتنی چارەسەرە پزیشکیەکان، پاشان پشوودان بەدەنگ، هەروەها پێدانی ڕێنمایی خۆپارێزی بەدوورکەوتنەوە لەڕێگەپێنەدراوەکان و جەختکردنەوە لەسەر ڕێگەپێدراوەکان. لەم قۆناغەدا ڕاهێنەر دەستدەکات بەئەنجامدانی ڕاهێنانەکان، کە نەخۆشەکە هەفتەی سێ جار سەردانی ڕاهێنەری دەکرد، بەڵام نەخۆشەکە وەك پێویست ڕاهێنانەکانی لەماڵەوە ئەنجام نەدەدا، هەروەها پشووی بەدەنگی نەدەدا بەهۆی پیشەکەیەوە، هەربۆیە نەخۆشەکە (25)جار چاوپێکەوتنی لەگەڵ ڕاهێنەرەکەدا ئەنجامدابوو، کە بەوتەی ڕاهێنەرەکە نەخۆشەکە ڕەنگە تەنها پێویستی بە (10)جار سەردانیکردن بووایەو بەتەواوەتی تەندروستی بەرەو باشتر بڕۆیشتایەو چاکبوایەتەوە، بەڵام نەخۆشەکە پابەندبوو بەوەرگرتنی چارەسەری کێشەی گەڕانەوەی ترشەڵۆکی گەدەی. لەهەمانکاتدا ڕاهێنەرەکە ئاگاداریکردەوە، کە پێویستە بەدرێژایی ژیانی پابەندی ئەو ڕێنماییانەبێت، تاوەکو دووبارە ڕووبەڕووی دەنگنوسان نەبێتەوە.

ئەنجام

لەکۆتایی ئەم توێژینەوەیەدا گەیشتینە ئەم ئەنجامانەی لای خوارەوە:

1- دەنگنوسان بەیەکێك لەنەخۆشیەکانی گوتن و تێکچوونی دەنگ دادەنرێت، کە بریتیە لەو گۆڕانکارییە دەنگیانەی بەهۆی بوونی گرفت لەپێکهاتەی بەرهەمهێنانی دەنگ لەکەسێکی تەندروستدا ڕوودەدات. نەخۆشی دەنگنوسان پوەست نیە بەتەمەنێکی دیاریکراوەوە، بەڵکو ئەگەڕی ڕوودانی لەهەموو تەمەنێکدا هەیە، هەروەها لەهەردوو ڕەگەزیشدا ڕوودەدات.

2- ئەو کەسانەی زیاتر ڕووبەڕووی نەخۆشیی دەنگنوسان دەبنەوە، ئەوانەن کە زیاتر دەنگیان بەکاردەهێنن، واتە ئەوانەی پیشەکەیان پەیوەستە بەدەنگیانەوە، هەربۆیە بەکارهێنانی دەنگ بەشێوەیەکی زۆر پێویستی بەکۆمەڵێك ڕێوشوێنی دیاریکراو هەیە، کە پێویستە پەنای بۆ ببرێت لەڕێگەی خۆپاراستنەوە.

3- نەخۆشیی دەنگنوسان خۆی لەدوو جۆرو هۆکاردا دەبینێتەوە، ئەوانیش: نەخۆشیی دەنگنوسانی ئەندامی و نائەندامی (ئەرکی)یە، کە زۆربەی زۆری نەخۆشەکان لەجۆری نائەندامین، ئەمەش بەهۆی بەکارهێنانی دەنگیانەوەیە بەشێوەیەکی هەڵە.

4- پەنابردنەبەر باوترین و گرنگترین ڕاهێنانە دەنگیەکان، بەسەرەکیترین و باشترین چارەسەری دەنگیی دادەنرێن لەلایەن ڕاهێنەری دەنگیەوە، کە پێویستە نەخۆشەکە پابەندبێت بەسەرجەم ڕێنمایی و کاتی سەردان و ڕاهێنانەکانەوە.

Reference kurdish language

1- Deziyi, Abdel Wahed Mushir. Muhammad, Dana Tahsin. Salih, Darun Abdulrahman (2015), **Art and Technology**, Edition 2, Chap Khan, Hevi, Holler.
2- Hamid, Yara Qadir (2015), **Gyrograph and the text of Gutun and Jaraskardinian**, The Russian Federation of Chinese Languages. Howler.
3- Mohamed, Dana Tahsin (2008), **we have no idea how to change the language**, Master's Thesis, university of Salahdin, Howler.
4- Wahid, Sakar Kamal (2013), **How to change the meaning of the time frame (for example, pragmatics)**, Master's Thesis, university of Salahdin, Howler.
5- Weiss, Ghazi Fatih (1984), **Art, Technology, Technology, Technology, and Technolog**y, Howler.

Reference Arabic language

1- Abu Zaid, Nabila Amin (2011), **Disorders of Speech and Intelligible Speech - Diagnosis - Treatment**, World of Books, Cairo.
2- Baya, Zaidi (2013), **Speech and Language Disorders**, Journal of Linguistic Practices, Mouloud Mammeri University of Tizi Ouzou, Issue 19, Algeria.
3- Doria, Sabiq (2014), **Proposing a cost protocol for hoarseness disorder among voice professionals**, Master's Thesis, Larbi Ben Mhidi University Oum El Bouaghi, Faculty of Social and Human Sciences.
4- Al-Zuraikat, Ibrahim Abdullah Faraj (2005), **Speech and Language Disorders - Diagnosis and Treatment** -, Dar Al-Fikr.
5- Shash, Suhair Muhammad Salama (2007), **Communication Disorders (Diagnosis - Causes - Treatment)**, Zahraa Al-Sharq Library, Cairo.
6- Al-Abdullah, Salama (2015), **Voice Disorders**, Amjad Publishing and Distribution House, Amman-Jordan.
7- Al-Afif, Faisal (D.D.), **Speech and Language Disorders**, Arab Book Library, D.D.: 23.
8- Ali, Kaddour (2012), **Developing an informational therapeutic protocol based on the principle of visual feedback to deal with voice disorders: Vocal tendon paralysis, Master's degree**, University of Algiers 2, Faculty of Social and Human Sciences, Department of Psychology, Educational Sciences, and Orthopedics.

Reference English language

1- Ahlsen Elesabith (2006), **Introduction to Nerolinguistics**, Goteborg university, amestdam- Philadelphia, John Benjamins puplished.
2- Boyle, B. (2000), Voice disorders in children**, Juppor for learning**, Vol.15, No.2.
3-Davis, C.N. & Harris, T.B. (1992), Teachers ability to accurately identify disordered voices. **Zanguage, Speech & Hearing Services in Schools**, Vol.23, No.2, April.

4- David Howard, **www.britishlaryngological.org/patient-information/hoarse-voice.**

5- David Kammerer, (2014), **Nerolinguistics:Mind, Brain, and Language**, department of speech, Language and Hearing, science, purdue university, west Lafayette, USA, 14 May.

6- Jean a Rondal & Xavier Seron ,(2003), **troubles du langage Mardaga**,Liège, Belgique.

7- Jan-ola ostman & Jef Verschueren, (2012), **Nerolinguistics**, Handbook of pragmatics.

8-Lu, D., Huang, M., Cheng, I. k., Dong, J., & Yang, H. (2018), Comparison and correlation between the pediatric Voice Handicap Index and the pediatric voice-related quality-of-life questionnaires**. Medicine, Baltimore**,Vol.97, No.36, Sep 7.

9- Mathieson, L. (1995), Some standards and outcomes for a combind ENT/Speech therapy voice clinc- Apreliminary audit survey, **International journal of language & communication disorders**, Vol. 30, Issue S1.

10- Niedzielska G,(2001), Acoustic analysis in the diagnosis of voice disorders in children, **International Journal of pediatric otorhinolaryngology**, v.57.Issua 3/ 1 march.

11-Whitaker, H.A & Brigitte Stemmer, (1998), **handbook of Neurolinguistics**, Academic press, London.

12- Wright, J.A.& Graham.J. (1997), **Where and when do speech and language therapists work with teachers**. British Journal of Special Education.

13.https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02xrY55pBdFUHXd8s62PQy8TtZoknrzPKCyiq6R5kd1G6Fga1f1jLRoWkvkd678eQul&id=828859447488767&mibextid=Nif5oz